

*20 godina
na vетрометни*

**HELSINŠKI ODBOR ZA
LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**

20 GODINA NA VETROMETINI

Izdavač

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Za izdavača

Sonja Biserko

Autori

Sonja Biserko

Latinka Perović

Izabela Kisić

Seška Stanojlović (urednik izdanja)

Ljiljana Palibrk

Pavel Domonjić

Jelena Džombić

Igor Nikolić

Oblikovanje i slog

Ivan Hrašovec

Štampa

Grafiprof, Beograd

Tiraž: 200

ISBN 978-86-7208-199-2

COBISS.SR-ID 211751948

Helsinški odbor za ljudska
prava u Srbiji

*20 godina
na vjetrometini*

Sadržaj

<u>ŠTA JE NAŠA MISIJA</u>	8
<u>ŠTA SMO POSTIGLI</u>	16
<u>NAŠI PROJEKTI</u>	18
<i>Zatvori: izopšteni segment društva</i>	20
<i>Specijalne psihijatrijske bolnice:</i>	
<i>postepeno stavljanje pod civilnu kontrolu</i>	30
<i>Socijalne ustanove: marginalizovani prioritet</i>	36
<i>Vojvodina: uvek na strani autonomije i decentralizacije</i>	40
<i>Kosovo: dugoročni izazov</i>	44
<i>Obrazovni programi za mlade – jedan od najvažnijih strateških programi</i>	48
<u>NAŠA PRODUKCJJA</u>	52
O IZDAVAČKOJ DELATNOSTI	
<i>Dragocen istraživački legat</i>	54
LATINKA PEROVIĆ	
<i>Obrana prava na alternativu</i>	60
O HELSINŠKOJ POVELJI	
<i>Medijska alternativa</i>	66
HELSINŠKI BILTENI	
<i>Vodič na tranzicionom putu Srbije</i>	72
ANALIZA MEDIJA	
<i>Etički standardi sve niži</i>	76
<i>Producija dokumentarnih filmova</i>	82
<i>O sajtu</i>	84

<i>KAMPANJE PROTIV ODBORA</i>	88
<i>REKLJSU O HELSINSKOM ODBORU</i>	94
MIRJANA MIOČINOVIĆ	
<i>Sabirno mesto "kulture pamćenja"</i>	95
ŽARKO KORAĆ	
<i>Veliki rezultat male nevladine organizacije</i>	98
MARKO ČEPERKOVIĆ	
<i>Prevazišao sam sopstvena ograničenja</i>	100
VLADIMIR GLIGOROV	
<i>Izazovi liberalnoj demokratiji</i>	102
DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ	
<i>Na granici podviga</i>	103
SARA VELIMIROVIĆ	
<i>Od predrasuda do razumevanja</i>	104
TEOFIL PANČIĆ	
<i>Najdragocenija manjina</i>	106
<i>O NAMA</i>	108
<i>Prve helsinške "laste"</i>	110
<i>Projekti suočavanja i pravne pomoći</i>	112
<i>Savet Helsinskog odbora za ljudska prava u Srbiji</i>	114
<i>Izvršna direktorka</i>	114
<i>Programska direktorka</i>	114
<i>Saradnici</i>	115
<i>Nisu više sa nama</i>	116
<i>DOSADAŠNJA PRODUKCIJA</i>	120

Aktivnost Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji pomagale su tokom svih ovih godina mnoge međunarodne nevladine organizacije, fondacije, vlade i organizacije koje se bave promocijom demokratskih vrednosti i zaštitom ljudskih prava. Bez njihove pomoći i podrške Helsinški odbor ne bi mogao da opstane i zato im i na ovaj način zahvaljujemo.

Šta je naša misija

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji (HO) nastao je u vihoru rata, 1994. godine kao jedan od naslednika Jugoslovenskog helsinškog odbora. Rat je bitno uticao i na orientaciju HO, odnosno na teme kojima se bavio. Osim saopštenja, izveštaja, monitoringa, HO je uveo praksu aktivnog angažmana, pre svega u pružanju pomoći onima koji su bili pogodjeni ratom. To se u prvom redu odnosi na izbeglice koje su, kako je jasno istakao i specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za Jugoslaviju Tadeuš Mazovjecki, bile cilj, a ne posledica rata.

Masovno kršenje ljudskih prava u to vreme proizilazilo je iz ratne politike Beograda koja je počivala na nacionalističkoj histeriji. Njoj je prethodila ratnohuškačka medijska kampanja. Stvorena je atmosfera netolerantnosti i unisonosti sa pogubnim posledicama na sve drugačije misleće i na sve nepripadnike srpske nacije. Bilo je to vreme mržnje, kriminala, pljačke, arogancije i ubistava za koja niko nije odgovarao. Pušten je duh koji se ni dan-danas nije vratio u bocu. Povratak iz varvarstva u uređeno društvo je težak i bolan. Dakle, tokom proteklih 20 godina Odbor je proveo u nošenju sa posledicama "olovnih vremena" i u kontinuiranom zagovaranju dijaloga i tolerancije.

Kako je ekstremni srpski nacionalizam bio izvor svih vrsta nasilja, nacionalizam je bio središnja tema HO, kako u denunciranju svih njegovih formi, tako i u kontinuiranom suprotstavljanju etničkoj isključivosti. Osim što je Miloševićev režim bio nosilac ratne politike, mnogi su i drugi akteri, poput Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), Srpske pravoslavne crkve (SPC),

ekstremno desne partije (SPO i SRS), kao i intelektualne i kulturne elite: svi oni zajedno bili su relevantni za stanje duha u društvu. Etnohomogenizacija dovela je do ekstremnih pojava netolerancije u samoj Srbiji, prvenstveno u mešovitim sredinama kao što su Sandžak, Vojvodina i južna Srbija. Ta politika je zaoštrela odnose sa svim manjinama, a neke od njih su bile izložene represiji i fizičkim pretnjama. Tako su Bošnjaci u Sandžaku bili ugroženi, ne samo represijom, već i fizičkim likvidacijama sa ciljem da se što veći broj njih iseli iz Srbije. Isto se odnosilo i na Albance, kao i na Hrvate i Mađare.

Zato su manjine bile jedna od prioritetnih tema HO od samog osnivanja. I posle dve decenije, manjine ostaju ključna tema demokratizacije Srbije. Stalna tenzija između većine i manjina ogledalo je srpskog društva i njegovog potencijala za promene. I dalje izostaje državna politika inkluzivnosti. Bez obzira na pravni okvir koji je postepeno uvođen posle 2000. godine, manjine se još uvek poimaju kao remetilački faktor. Činjenica da su bile prepuštene same sebi toliko dugo dovela je i do svojevrsnog autizma manjina i do manjinskog nacionalizma. HO je dve decenije bio posvećen temi manjina i značajno je doprineo, posebno nakon 2000., da se ona odmah stavi na dnevni red. Zbog toga je HO objavio publikaciju koja je verno odslikala stanje manjina u Srbiji, koja je poslužila visokom komesaru za manjine OEBS Maks van der Stulu da sa vladom premijera Zorana Đindića pripremi teren za usvajanje Zakona o manjinama, što je bio i preduslov za članstvo Srbije u Savet Evrope.

Kako srpski nacionalizam nije poražen, manjine, ne samo etničke, i dalje ilustruju stanje duha u društvu.

Bavljenjem srpskim nacionalizmom, uzrocima rata i raspadom Jugoslavije, HO je nastojao da knjigama i drugim publikacijama koje je objavio, kao i mnogobrojnim edukativnim programima, okruglim stolovima, panelima i sl. artikuliše drugi način mišljenja koji bi se suprotstavio istorijskom revizionizmu koji je uzeo maha. Revizionizam je nametnuo kulturu sećanja preko koje se istorija bivše Jugoslavije nacionalizovala i ograničila samo na srpsko viđenje prošlosti. Nacionalizacija prošlosti nakon 1991. godine nametnula je interpretaciju koja se zasniva na ugroženosti srpskog naroda, na njegovom nepovoljnem položaju u obe Jugoslavije (što se danas tumači kao “izgubljeno vreme” za srpski narod), a negira se bilo kakva odgovornost Beograda za ratove. Promoviše se teza da Srbija nije bila u ratu uprkos činjenici da u Srbiji ima 400.000 veterana. U tom smislu posebno je važno nasleđe Haškog tribunala, koje će biti nezaobilazno u interpretaciji kraja XX veka.

HO je aktivno sarađivao sa Haškim tribunalom od njegovog nastanka, pre svega dokumentovanjem političkog i društvenog konteksta bez kojeg je teško razumeti masovnost zločina koji su se dogodili na teritoriji bivše Jugoslavije. HO je posebno ukazivao na odgovornost intelektualnih elita u stvaranju atmosfere koja je doprinela dehumanizaciji drugih i neosetljivosti za njihovo stradanje.

Izbeglice su bile najveći izazov za Helsinški odbor, a strateški gledano sigurno jedna od najvažnijih tema s kojom se bavio deset godina u kontinuitetu. Na pitanju izbeglica sve regionalne elite su pale na ispit, a takođe i međunarodna zajednica. Osim što su se njima bavile isključivo humanitarno, malo je urađeno da se to pitanje reši na adekvatan način. Kad se naknadno sagleda taj problem slobodno se može zaključiti da su sve akcije lokalnih elita i međunarodne zajednice bile u funkciji stvaranja etničkih država ili entiteta, što je u suprotnosti sa deklarisanim vrednostima savremenog sveta. Na problemu izbeglica kristalisala se poremećenost savremenog sveta, kao i njegova nesposobnost da odgovori na posledice modernih ratova.

Projekat "Hoću kući" bio je odgovor HO na egzodus hrvatskih Srba tokom akcije "Oluja", 1995. godine. Bio je to pionirski projekat i pokušaj da se ostvari pravo na povratak svih izbeglica koje su bile žrtve nacionalnih strategija u cilju stvaranja monoetničkih država na zgarištu raspale Jugoslavije. Akcija prikupljanja 30.000 potpisa onih koji se žele vratiti u Hrvatsku, trajala je ukupno mesec dana. Bio je to uvod u otvaranje pitanja povratka svih izbeglih i raseljenih, pre svega, posredstvom pregovora u Dejtonu. Ljubivoje Aćimović, ekspert za međunarodno pravo i jedan od najaktivnijih saradnika Helsinškog odbora, sačinio je koncept koji je prosleđen Kontakt grupi, UNHCR i svim stranama u sukobu. Ričard Holbruk je prikupljene potpise lično predao hrvatskom predsedniku Franji Tuđmanu. Od tada počinje borba

za povratak Srba u Hrvatsku. Istovremeno, to je bila i osnova za Poglavlje 7 Dejtonskog sporazuma. Povratak nije bio jednostavan projekat, jer nije bilo političke volje. HO se suočavao sa opstrukcijama, kako na lokalnom, regionalnom, tako i na međunarodnom nivou. Prva organizovana grupa izbeglica se vratila u Dalmaciju 1997. godine. Bio je to pravi podvig, imajući u vidu sve strahove izbeglica s jedne strane i kampanju koja je vođena protiv HO u Srbiji, sa druge. Bila je to prva ozbiljna kampanja protiv Odbora. S obzirom na moralnu pozadinu izbegličkog pitanja, neki međunarodni akteri su pružali podršku projektu, u prvom redu SAD.

Odbor je pružao sve vrste podrške izbeglicama, od tehničke pomoći u dobijanju dokumenata, pružanju relevantnih informacija, pa do pravne pomoći. Može se reći da su gotovo svi Srbi iz Hrvatske, a velikim delom i iz Bosne, prošli kroz kancelariju Odbora, makar samo zbog neke neophodne informacije. Kako bi što relevantnije obaveštavali izbegličku populaciju, Odbor je pokrenuo i list "Helsinška povelja" koji je kasnije prerastao u ozbiljno analitičko glasilo Odbora.

Nakon 2000. godine Odbor je u svojim godišnjim izveštajima pratilo proces tranzicije, odnosno transformacije društva. Ni nakon 14 godina, srbijsko društvo nije napravilo ozbiljan pomak u pravcu promena i reformi. Nedostatak političke volje i ozbiljan deficit ljudskih kapaciteta onemogućili su promene, što je rezultiralo stagnacijom i ozbiljnom frustracijom društva.

Nije prihvaćen, niti se na tome radi, novi vrednosni sistem koji bi postepeno stvorio novi kulturni model, zasnovan na vladavini prava, tržišnoj privredi, usvajanju koncepta ljudskih prava i odgovornosti.

Odlazak Slobodana Miloševića nije označio i raskid sa njegovom politikom koja je nastavljena "drugim sredstvima". To drugim rečima znači da Srbija nije odustala od svojih teritorijalnih pretenzija i da je to bila ozbiljna opstrukcija promenama unutar same Srbije. Bez međunarodne zajednice, pre svega EU i SAD, i njihovog uslovljavanja Srbija bi teško ostvarila pomake, pre svega kad je reč o uspostavljanju pravnog okvira utemeljenog na zakonima koje je gurala EU, zatim u saradnji sa Haškim tribunalom i posebno u normalizaciji odnosa sa regionom.

EU je svakako doprinela normativnim promenama, ali nedostatak političke volje i konsenzusa o tome gde Srbija pripada u geostrateškom smislu, osnovne su karakteristike srbijanske politike. Odbor je aktivno učestvovao i zagovarao evropsku opciju, otvarao teme koje su relevantne za tu orientaciju, a u svojim izveštajima je kontinuirano ukazivao na probleme, opstrukcije i simulacije političke elite. Odbor je ukazivao i dokumentovao nespremnost, sebičnost i korumpiranost političke elite.

Angažman Odbora na Kosovu, u Vojvodini, Sandžaku, južnoj Srbiji otvaraо je teme unutar same Srbije, pre svega kad je reč o decentralizaciji i regionalizaciji. Teškoće na tom planu pre svega su u vezi sa konceptom države za

koji se zalaže srpska elita. Svaki pokušaj autonomije ili decentralizacije vidi se kao pokušaj razgradnje Srbije kao države. To je svojevremeno bio i glavni argument protiv svih jugoslovenskih republika. To će i ubuduće biti velika prepreka demokratizaciji Srbije i njenom unutrašnjem uređenju u skladu sa duhom vremena. Napor da se uguši svaka ideja, recimo, o autonomnoj Vojvodini, traje od Miloševića, koji je kampanju protiv Jugoslavije i počeo ukidanjem autonomije Vojvodine i Kosova. Aktuelna vlast je dodatno zaoštala to pitanje kad je reč o Vojvodini. Odbor je promovisao decentralizaciju Srbije, jer smatra da je to jedan od preduslova za suštinsku demokratizaciju.

Odbor je bio aktivran i u promovisanju regionalne saradnje od samog osnivanja, što se nametnulo kao imperativ s obzirom na zajedničke probleme koji su proizašli iz raspada Jugoslavije: izbeglice i manjine, sloboda medija, saradnja sa Haškim tribunalom i dr.

U funkciji normalizacije odnosa u regionu, Odbor je kao prioritet svog programa označio prevladavanje prošlosti. Bez toga nema suštinske normalizacije i pomirenja.

Šta smo postigli

Društveni procesi nakon destrukcije i moralnog sunovrata su spori i složeni. Nedostatak odgovorne elite dodatno ga otežava. Bez oslonca na međunarodne institucije, posebno EU, Srbija bi bila u još većem zaostatku.

Civilno društvo je nastalo spontano tokom ratnih razaranja, da bi se kasnije razvijalo i jačalo uz podršku međunarodne zajednice. Ono je otvorilo sva unutrašnja pitanja, pitanje odgovornosti, saradnje sa Haškim tribunalom, povratka izbeglica. Tome su posebno doprinele organizacije za ljudska prava, a Helsinški odbor je u tome imao pionirsku ulogu.

Srpske elite ne prihvataju koncept ljudskih prava, pružaju konstantni otpor i doživljavaju ga kao zapadno imperijalno nametanje koje je suprotno "srpskoj kulturi i njenom biću". Pre svega, kad je reč o drugima, toleranciji i suživotu.

HO je imao važno mesto i ulogu u promovisanju ljudskih prava i negovanju kulture tolerancije. Bez civilnog društva i organizacija poput HO, Srbija bi još uvek bila daleko od EU i perspektive koja se pred njom otvara.

Naši projekti

Zatvori: izopšteni segment društva

Specijalne psihijatrijske bolnice: postepeno stavljanje pod civilnu kontrolu

Socijalne ustanove: marginalizovani prioritet

Uvek na strani autonomije i decentralizacije

Kosovo: dugoročni izazov

Obrazovni programi za mlade – jedan od najvažnijih strateških programa

Zatvori: izopšteni segment društva

Nakon što je Evropski savet 28. juna 2013. doneo odluku o otvaranju pregovora o članstvu Srbije u Evropskoj uniji, obaveze države su postale jasne, konkretnе i vremenski uslovljene, a jedan od prvih i najvećih izazova biće svakako poglavlja 23. i 24. koja se odnose na pravosuđe i osnovna prava, odnosno pravdu, slobodu i bezbednost. Evropska unija ih je stavila u fokus pregovaračkog procesa, jer je reč o oblastima koje su građanima najvažnije. Temeljne vrednosti na kojima je Evropska unija ustrojena podrazumevaju vladavinu prava, što znači da se ona uspostavi u državi-kandidatu pre prijema u članstvo.

Brojne su konvencije kojima su uspostavljeni standardi zaštite osnovnih ljudskih prava, pa će pregovori koji se toga tiču biti usmereni na mnoga pitanja gde postoji potreba za daljim napretkom. Osim borbe protiv diskriminacije, borbe za zaštitu nacionalnih manjina, slobodu medija, besplatnu pravnu pomoć itd., u tom okviru je i zatvorski sistem. Uslovi u zatvorima u Srbiji nisu dovoljno humani i, uprkos učinjenim naporima i evidentnim pomacima, ne zaslužuju prelaznu ocenu.

S obzirom na to da ljudska prava čine osnovu savremenog zakonodavstva, te da su posebno problematična kad je reč o ranjivim grupama koje žive izvan očiju javnosti, Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji (HO) je tokom poslednjih 13 godina sistematski organizovao posete zatvorima u Srbiji, sa ciljem da se utvrdi stanje ljudskih prava osuđenih i pritvorenih građana i pomogne reforma celokupnog sistema.

Nakon što je 2001–2002. godine, kao prva nevladina organizacija HO obišao 13 zatvora u Srbiji, usledio je trogodišnji (2003–2006) regionalni projekat “Prevencija torture – podrška rehabilitaciji žrtava torture”, tokom koga je rađen kontinuirani monitoring svih zatvora u zemlji. Ovaj projekat je realizovan zahvaljujući pomoći Evropske komisije – Evropske inicijative za demokratiju i ljudska prava i u njemu su učestvovali i helsinški odbori iz Bugarske, Mađarske, Makedonije, Poljske i Rusije, kao i Međunarodna helsinška federacija.

Tokom naredne dve godine stručni tim HO nije obavljao monitoring zatvora, ali je aktivno pratilo sve promene i učestvovao u reformi zakona i ustanova; od 2009. počeo je sledeći ciklus poseta koji još traje. U odnosu na prethodni period, kad su uobličeni prvi utisci o sistemu za izvršenje kriminalnih sankcija i svakoj pojedinačnoj ustanovi, a potom zabeleženi i prvi koraci u reformi, cilj potonjih poseta je utvrđivanje mere do koje se primenjuju u međuvremenu doneti propisi, kakvi su njihovi efekti i koji problemi su ostali. Takođe, u ovom periodu je posebna pažnja posvećena zatvorskim ustanovama, jedinstvenim po osuđeničkoj populaciji – Kazneno-popravnom zavodu za žene u Požarevcu, Kazneno-popravnom zavodu za maloletnike u Valjevu, Vaspitno-popravnom domu za maloletnike u Kruševcu i Specijalnoj zatvorskoj bolnici u Beogradu.

Osim razgovora i obilaska svih delova zatvora, Odbor je nastavio sa prikupljanjem informacija, služeći se različitim upitnicima, kao i neposrednim uvidom u dokumentaciju stručnih službi. Stručni tim HO se uvek rukovodio relevantnim zakonima Republike Srbije, ali i standardima CPT, međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava, kao i međunarodnim instrumentima koji se odnose na maloletnike (Konvencija o pravima deteta i Opcioni protokol uz Konvenciju, Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe – Pekinška pravila, Smernice UN za prevenciju maloletničke delinkvencije – Rijadske smernice i Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode).

Posetivši svih 28 ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, mnoge od njih više puta, Odbor je dobio kompletan uvid u stanje u zatvorima u Srbiji. U velikom broju izveštaja¹ HO je analizirao i utvrdio odstupanja od predviđenih rešenja iz domaćeg zakonodavstva, odnosno međunarodnih standarda, sa jedne, i prakse u sistemu izvršenja sankcija, sa druge strane. Izveštaji sa osnovnim nalazima i preporukama upućivani su Upravi za izvršenje zavodskih (sada krivičnih) sankcija Republike Srbije i upravnicima ustanova, resornom i drugim ministarstvima čiji se propisi odnose i na zatvorenike, relevantnim domaćim i međunarodnim organizacijama i drugim zainteresovanim subjektima. U naknadnim susretima je vršena kontrola, ali se sa osobljem zatvora takođe razgovaralo o izveštajima i načinu kako da se prevaziđu ili bar umanje problemi.

Tokom višegodišnjih kontinuiranih poseta kazneno-popravnim zavodima i okružnim zatvorima, stručni tim HO bio je u prilici da se neposredno upozna sa svim problemima koji karakterišu zatvorski sistem u Srbiji – od prenaseljenosti, malobrojnog i nedovoljno stručnog osoblja, lošeg rešenja zdravstvene zaštite, neadekvatne resocijalizacije itd., do ozbiljnih bezbednosnih rizika.

Takođe smo bili svedoci promena u strukturi krivičnih dela i u osuđeničkoj populaciji; bili smo svedoci i gotovo svih situacija koje su ozbiljno potresle ne samo pravni, već i politički život u zemlji, poput velikog bezbednosno-korupcijskog skandala u Okružnom zatvoru u Leskovcu krajem 2009. godine, pobune zatvorenika u Okružnom zatvoru u Novom Sadu i Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici, mnogobrojnih incidenata između zatvorenika i bezbednosnih službi itd. Moralno i ekonomski ruinirano nakon ratova devedesetih, društvo u Srbiji je, logično teško podnelo tranziciju koja ga i dalje razara. Porast kriminala i krivičnih dela protiv imovine, ekstremno nasilje, nikad veća zloupotreba psihoaktivnih supstanci, dovode i do velikog

¹ Svi dosadašnji izveštaji, odnosno publikacije, dostupni su na strani:<http://www.helsinki.org.rs/serbian/jptortura.html> i <http://www.helsinki.org.rs/serbian/hsveske.html>.

broja najtežih krivičnih dela koje čine maloletnici, ali i do veoma visokog procenta povratnika.

Nažalost, društvo i politička elita pokazuju potpuno odsustvo razumevanja važnosti ovih problema, što je jedan od razloga zbog kojih zatvorski sistem u Srbiji ostavlja utisak izopštenog segmenta društva. HO to smatra ozbiljnim problemom.

Uprkos svemu, Odbor je uočio i pozitivne pomake i konkretne poteze koje je država preduzela u reformi sistema izvršenja krivičnih sankcija i u ostalim oblastima pravosuđa. Iako kompletan pravosudni sistem i dalje deluje nekoherentno i nedovršeno, činjenica je da su doneti mnogi zakoni koji su od krucijalne važnosti ne samo za ovu oblast, već za društvo u celini. Primetne su i česte izmene koje bi trebalo da doprinesu bržoj harmonizaciji domaćeg sa zakonodavstvom Evropske unije. Zabrinjavajuće je, međutim, to što je primena zakona daleko od zadovoljavajuće.

Što se tiče samog izvršenja krivičnih sankcija, osim Strategije reforme zatvorskog sistema, na normativnom planu je učinjen značajan pomak donošenjem Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, te Zakona o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala.

Tokom poseta nakon 2009. godine HO je obratio posebnu pažnju na primenu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija koji je stupio na snagu 1. januara 2006, budući da je ponudio neka savremenija rešenja i garancije u cilju zaštite ljudskih prava zatvorenika. Proklamovana su načela koja garantuju poštovanje ličnog dostojanstva zatvorenika, zaštitu osnovnih prava u skladu sa Ustavom i pravilima međunarodnog prava, zabranu torture i bilo kog oblika diskriminacije, kao i sudsku zaštitu u odnosu na sve pojedinačne akte kojima se za vreme izdržavanja zatvorske kazne rešava o pravima i obavezama zatvorenika.

Za Helsinski odbor, kao organizaciju koja ima najduže iskustvo u monitoringu zatvora, ovaj zakon je značajan i zbog toga što je naložio državi da svim domaćim i međunarodnim organizacijama i telima koja se bave

zaštitom ljudskih prava omogući posete ustanovama za izdržavanje zatvorskih kazni. Mada je HO i ranije nailazio na razumevanje Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, s ovim zakonom je odnos nevladinih organizacija sa Upravom i Ministarstvom pravde relaksiran i formalno ozvaničen.

Višednevne posete zatvorima koje su Helsinškom odboru odobravane od 2009, omogućile su članovima tima da racionalnije i efikasnije rasporede vreme koje provode u obilasku i razgovorima sa osobljem i zatvorenicima. Detaljniji uvid i neposredna komunikacija sa većim brojem osoba rezultirali su, u najvećem broju slučajeva, dobrom saradnjom i obostranim razumevanjem. Ipak, politička nestabilnost i česte promene kadrova u Ministarstvu i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija nisu pogodovale sprovođenju ozbiljnih i kontinuiranih reformskih poteza sa uočljivim efektom. Nedostatak političke volje i jasne vizije, nepridržavanje usvojenih zaključaka i rokova i dr. učinili su da suštinski problemi u zatvorima i dalje opstaju, a neki su čak i veći.

Iako su u novijim zakonima taksativno nabrojana prava zatvorenika, sa posebnim akcentom na pravo na zdravstvenu zaštitu, ova oblast je ostala najslabija karika u izvršenju sankcija. HO je sve nedostatke i probleme iz ovog domena navodio u svojim izveštajima, ceneći napore ustanova da ih rešavaju najbolje što mogu, ali se pokazalo da oni prevazilaze mogućnosti zatvora i zaposlenih. Poput ostalih, i funkcionisanje službi zdravstvene zaštite u zatvorima zavisi od odluka donetih van ustanova, u čijem kreiranju, nažalost, profesionalci sa neposrednim iskustvom najmanje učestvuju.

Zaposleni u zatvorima su prošli niz obuka, ali su i dalje prisutne zloupotrebe službenog položaja, mada u manjem obimu. Promenio se odnos prema pritužbama zatvorenika, veća je odgovornost osoblja, uglavnom se poštiju prava osuđenih, a naročito se vodi računa o proceduri smeštanja u odeljenja pojačanog nadzora i samice, obavezi donošenja rešenja, pravu žalbe na odluku, kao i najdužem trajanju raznih mera predviđenih zakonom. Takođe, jasno se propisuju pretpostavke za primenu disciplinskih mera prema zatvorenicima, definišu teži disciplinski prestupi i precizira način vođenja disciplinskog postupka. Zatvorenici mogu da angažuju stručnu

pomoći u disciplinskim postupcima, da se obrate nezavisnim institucijama i telima, ali su radno osposobljavanje i psihosocijalna rehabilitacija na vrlo niskom nivou.

Porast maloletničkog kriminala, različiti oblici prestupništva i nasilnog ponašanja među decom, visok stepen recidivizma, svedoče da se društvo ne suočava na odgovarajući način sa ovim problemima. Na drugoj strani, prenaseljenost zatvora ne omogućuje ni zaštitu društva, niti resocijalizaciju osuđenika. Svakodnevna praksa i život u srpskim zatvorima pokazuju da je pred državom još uvek težak i dug put do postizanja željenih normi u tretmanu lica lišenih slobode, koje će zadovoljavati evropske standarde.

Tome bi trebalo da doprinesu i novi instituti i mehanizmi, poput različitih alternativnih sankcija, nadzora i preporuka kancelarije zaštitnika građana, Nacionalni preventivni mehanizam, izveštaji CPT i UN komiteta i dr.

Od 2007, kad je osnovana Služba za primenu alternativnih sankcija u okviru Odeljenja za tretman i alternativne sankcije Uprave, HO je pratilo njihovu primenu. Iako su već 2009. potpisani prvi memorandumi o saradnji u njihovom sprovođenju između Ministarstva pravde i pojedinih lokalnih samouprava, izricanje i primena alternativnih sankcija je na niskom nivou.

Primena alternativnih načina izvršenja krivičnih sankcija je propisana i Strategijom za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija iz 2010. godine. Iako alternativne sankcije imaju dugogodišnju pozitivnu primenu u mnogim evropskim zemljama, njihovo efikasno sprovođenje u Srbiji je podrazumevalo izmene Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, kao i usvajanje Zakona o probaciji. Očekivalo se da ovaj zakon bude donet do kraja 2013. godine, nakon čega bi počela sa radom i probaciona služba. Funkcija ove službe bi, između ostalog, bila saradnja sa službom za tretman zatvorenika u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija i sa subjektima društvene zajednice koji su uključeni u prihvrat. Nažalost, Zakon o probaciji još uvek nije usvojen, ali Ministarstvo smatra da se njegovom primenom može smanjiti broj osuđenika za bar 20 odsto.

Država ipak čini određene korake u cilju efikasnije primene alternativnih sankcija. U januaru 2014. godine otvorena je deseta po redu kancelarija za alternativne sankcije, ali to ipak ne znači da se one primenjuju u većem broju i bez problema. Helsinški odbor će u narednom periodu posvetiti tome veću pažnju, uključujući kancelarije za alternativne sankcije; takođe, ustanovali smo da u nekima od njih rade zaposleni iz zatvorske službe za tretman, što nikako nije dobro rešenje i dodatno ugrožava i inače loše rezultate ove službe u zatvorima.

Od alternativnih sankcija u Srbiji se najčešće izriče rad u javnom interesu; međutim, broj ovakvih izvršenja je i veoma mali u odnosu na broj osuđeničke populacije u zatvorima (više od 10.000 osuđenika i samo 223 sankcije rada u javnom interesu). Sa druge strane, može se zaključiti da je država ipak napravila neki pomak u smeru učestalije primene alternativnih sankcija, pa se, imajući to u vidu može zabeležiti i porast njihovog izvršenja, s obzirom na to da je broj realizovanih kazni 2010. godine bio 17, u 2011 – 99, 2012 – 209 kazni, dok su 2013. godine izrečene 223 kazne rada u javnom interesu.

Tokom 2011. godine Uprava za izvršenje krivičnih sankcija počela je realizaciju još jednog vida alternativnog kažnjavanja – izvršenje kazni zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje u skladu sa čl. 45 stav 5 KZ RS. Iako je Srbija, donacijom Evropske unije dobila 600 elektronskih narukvica, tokom 2013. godine samo je 348 osuđenika bilo u kućnom zatvoru sa elektronskom narukvicom. Prema informacijama koje ima HO, realizacija ovakvih kazni se pokazala veoma efikasnom i do sada je zabeležen samo jedan slučaj da je sud preinačio svoju odluku i kaznu zatvora u prostorijama gde osuđeni živi, preinačio u zavodsku.

Još jedna u nizu aktivnosti države na smanjenju prenaseljenosti u zatvorima bila je i donošenje Zakona o amnestiji krajem 2012. godine. Zakon je donet na brzinu i bez javne rasprave, a reakcije javnosti, pojedinaca i organizacija civilnog društva nakon usvajanja, samo su potvrdile sumnju koja je postojala u vreme donošenja zakona. Zakon svakako nije uspeo da reši problem prenaseljenosti u zatvorima, jer se pokazao kao jednokratna aktivnost

države, koja je samo nakratko uspela da stvori privid o poboljšanju uslova smeštaja u zavodima. Pre i posle usvajanja ovog zakona, Helsinški odbor je bio svedok mnogih neprijatnosti koje su zatvorske uprave imale sa osuđenicima, na šta je pravovremeno ukazivao donosiocima političkih odluka, apelujući da se one ne koriste kao marketinško sredstvo u tako ozbiljnim oblastima kao što je izvršenje krivičnih sankcija.

Pravni institut koji se takođe retko primenjuje, na šta Odbor godinama upozorava, je i uslovni otpust. Iako je reč o zakonskom osnovu za prekid kazne zatvora, broj uslovno otpuštenih zatvorenika je već dugo u konstantnom opadanju.

Tokom 2011. godine HO je prilikom poseta zatvorima posebnu pažnju posvetio osetljivim grupama, poput maloletnika i žena. U poslednje dve godine (2012–2013), u fokusu je bila situacija u četiri velika kazneno-popravna zavoda (Niš, Požarevac, Zabela i Sremska Mitrovica). Posete su realizovane u okviru dva kompatibilna projekta pod nazivom “Jačanje Nacionalnog preventivnog mehanizma i zagovaranje prava institucionalizovanih osoba”, koje su podržali organizacija Civil Rights Defenders i Ambasada Kraljevine Holandije u Srbiji.

Početkom 2012. godine HO je sa institucijom zaštitnika građana zaključio sporazum o saradnji na primeni Nacionalnog preventivnog mehanizma za prevenciju torture, čime je HO uz još nekoliko organizacija civilnog društva postao član tima Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM). U okviru tima NPM, predstavnici Odbora su obavili više poseta zatvorima u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu, Zabeli, Pančevu, Subotici, Kragujevcu i

Valjevu. U cilju jačanja Nacionalnog preventivnog mehanizma, Odbor je organizovao i nekoliko treninga na temu "Uloga NPM u prevenciji torture", kao i studijske posete Holandiji za članove tima NPM i predstavnike ustanova gde su smeštena lica lišena slobode.

U periodu koji je pred nama, HO će nastaviti monitoring zatvora samostalno, kao i u okviru NPM. Osim aktuelne situacije i već pomenutih alternativnih kancelarija, članovi tima će pokušati da sagledaju i realne mogućnosti i probleme koji utiču na visok stepen recidiva u srpskim zatvorima. Naime, 2011. godine usvojena je Strategija za socijalnu reintegraciju i prihvat osuđenih lica za period 2012 – 2015, koja predviđa mere podrške bivšim osuđenicima u cilju smanjenja rizika od ponavljanja krivičnog dela ili kriminalnog ponašanja. Strategijom je predviđeno pružanje pomoći i podrške osuđenicima koji izađu na slobodu, poput pomoći oko smeštaja, zapošljavanja, lečenja, obrazovanja itd., kako bi se što uspešnije prilagodili i uključili u društvo. Ovo je veoma važan aspekt reintegracije, ali Helsinški odbor ima mnogo razloga da sumnja u efikasnost i rezultate koji bi trebalo da uslede.

Reforma sistema za izvršenje krivičnih sankcija i dalje je daleko od željenog cilja. Prenaseljenost zatvora, nedovoljan broj zaposlenih, nestručnost, loša sistemska rešenja, ali i praksa imenovanja političkih kadrova na čelna mesta u zatvorima, čine stanje u ovim ustanovama veoma lošim. Nadalje, to svedoči o prilično konfuznom odnosu prema rastućem kriminalitetu u društvu, što dodatno ukazuje na nesposobnost političke elite za istinsku reformu pravosuđa, a time i zatvorskog sistema.

Specijalne psihijatrijske bolnice: postepeno stavljanje pod civilnu kontrolu

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji ima višegodišnje iskustvo u monitoringu institucija za lica lišena slobode. Odbor je bio prva nevladina organizacija koja je nedugo nakon smene režima Slobodana Miloševića, 2002. godine, "ušla" u zatvorske ustanove u Srbiji. Od tada, projekti vezani za praćenje stanja ljudskih prava zatvorenika i reformu zatvorskog sistema sprovode se kontinuirano.

Već 2004. godine, Helsinški odbor je počeo razgovore sa tadašnjim ministarstvom zdravlja sa ciljem da se stručnom timu Odbora dozvoli poseta velikim psihijatrijskim bolnicama. Iako su nove vlasti bile svesne neophodnosti uspostavljanja saradnje sa civilnim društvom, konkretni koraci u vezi sa ovim zahtevom usledili su tek krajem 2006. godine. Nakon što su zajedno sa predstavnicima Međunarodne Helsinške federacije obišli bolnicu u Gornjoj Toponici kod Niša, predstavnici Odbora dobili su dozvolu ministarstva i tokom narednih šest meseci posetili su sve ostale (tri) velike psihijatrijske bolnice u Srbiji (u Vršcu, Kovinu i Padinskoj Skeli). Bilo je to takođe prvi put u istoriji Srbije da jedna nevladina organizacija uđe u ove, za javnost potpuno zatvorene, zdravstvene ustanove.

Osim što smatra da društvo koje pretenduje da bude demokratsko ne sme imati ustanove izuzete od civilne kontrole, Helsinški odbor je naročito interesovalo da li se uopšte, i u kojoj meri vodi računa o ljudskim pravima psihijatrijskih bolesnika, kakvi su uslovi za njihov boravak u ovim azilima, kao i praksa prinudnog lečenja. Imajući u vidu iskustva iz istočnoevropskih zemalja i presudu Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Verbanov

protiv Bugarske (kad je Sud presudio da je bugarski zakon prekršio odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima), Helsinški odbor je, pokazalo se, s razlogom sumnjaо da su psihiјatrijske bolnice u Srbiji daleko od bilo kakvih međunarodnih standarda. Tu pretpostavku Odbor je zasnivao na ondašnjoj zakonskoj regulativi koja nije predviđala nikakve garancije koje bi ograničile prisilnu hospitalizaciju, kao i na opštem stanju u društvu koje se teško i sporo oporavljalо od ratova i bilo potpuno ravnodušno prema položaju osetljivih grupa. U takvoj situaciji upozorenje visokog komesara Ujedinjenih nacija (UN) za ljudska prava u izveštaju Socijalno-ekonomskog saveta (E/2001/64), da su „*osobe sa funkcionalnim ograničenjima ili invaliditetom naročito podložne isključenosti i marginalizaciji*”, te da su zbog svojih fizičkih ili mentalnih ograničenja izloženiji opasnosti da se njihova prava krše, delovalo je kao da se odnosi upravo na Srbiju. Prva poseta Helsinškog odbora navedenim bolnicama bila je obostrano traumatična: sa jedne strane, za članove stručnog tima koji su, uprkos lošem iskustvu iz zatvora, bili zatečeni onim što su videli, i za zaposlene u zdravstvenim ustanovama, nenaviknute na bilo kakvo interresovanje javnosti za dešavanja i život iza visokih ograda, sa druge.

Stručni tim se mesecima pripremao za ove posete, analizirajući međunarodnu praksu i dokumente – principe UN za zaštitu osoba sa mentalnim oboljenjima i za unapređenje mentalnog zdravlja, Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Deklaraciju

o pravima osoba sa invaliditetom, Skup načela za zaštitu lica u bilo kom obliku pritvora ili zatvora i druge relevantne izvore.

Pripremljeni su standardizovani upitnici i registri zapažanja za prikupljene informacije o mnogim aspektima relevantnim za prisilno zatvaranje i tretman psihijatrijskih pacijenata, kao što su uslovi života, medicinski tretman/terapija, institucionalno osoblje, sprečavanje mučenja, primene izolacije i sredstava prinude i garancije u kontekstu prisilnog smeštaja.

Izveštaji Helsinškog odbora prikazali su mučnu sliku iz sve tri psihijatrijske bolnice: objekti su bili u nedozvoljivo lošem, ruiniranom stanju, sa enormno velikim brojem pacijenata (400–1000) koji su gotovo u potpunosti izolovani iz zajednice, bez sadržaja i terapeutskih aktivnosti, lečenih dominantno farmakološkim pristupom, uz indikije koje su ukazivale na zlostavljanje i nečovečno postupanje.

Ovim posetama otvorena su vrata i drugim organizacijama civilnog društva za nezavisno i profesionalno praćenje stanja u psihijatrijskim ustanovama, započet je mukotrpan rad na senzibilizaciji nadležnih organa i šire javnosti za alarmantnu situaciju u toj delikatnoj oblasti, ali i skrenuta pažnja međunarodnih organizacija na kršenje ljudskih prava i neophodnost usaglašavanja domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim dokumentima.

Time je Helsinški odbor započeo i svojevrsnu borbu za reformu psihijatrije, zatvaranje velikih psihijatrijskih bolnica azilarnog tipa i prelazak na znatno humaniji koncept lečenja uz potpunu integraciju osoba sa mentalnim poteškoćama u zajednici.

U aprilu 2013. godine, Odbor je nastavio ove aktivnosti realizacijom projekta pod nazivom "Kampanja civilnog društva za efikasnu zaštitu osoba sa mentalnim smetnjama" u saradnji sa partnerskom organizacijom IAN (International Aid Network) i uz podršku zaštitnika građana i Nacionalnog zaštitnog mehanizma (NPM), pokrajinskog ombudsmana, kao i Ministarstva zdravlja. Stručni tim je ponovo obišao specijalne psihijatrijske bolnice i konstatovao da se, izuzev poboljšanih uslova, suštinski situacija u psihijatriji nije značajno promenila. Savremena medicinska saznanja i procedure koje se u svetu primenjuju u lečenju psihijatrijskih bolesti teško se probijaju u ovdašnju lekarsku praksu, nailazeći na snažan otpor, pre svega među zdravstvenim radnicima. Krajem 2013, organizovana je i poseta sedmočlane ekipe domaćih stručnjaka Trstu, odnosno tamošnjem servisu za mentalno zdravlje, sa namerom da što više profesionalaca iz Srbije dobije priliku da se upozna sa drugačijom praksom i iskustvima u lečenju osoba sa mentalnim poteškoćama.

Osim psihijatara i drugih medicinskih stručnjaka koji pružaju najveći otpor neophodnoj reformi u lečenju osoba sa mentalnim smetnjama, ne treba zanemariti ni ostale otežavajuće faktore – neznanje među visoko obrazovanim kadrovima svih profila, nespremnost države da transformiše psihijatrijske i druge ustanove u službe koje pružaju individualizovane usluge u zajednici, predrasude i stereotipe među stanovništvom, ekonomska

ograničenja i finansijske izazove itd. Uprkos reformi zdravstvenog sistema koja traje više od decenije, psihijatrijske bolnice, njihovi pacijenti kao i zapošljeni u ovoj oblasti i dalje su izolovani i stigmatizovani.

Imajući u vidu obavezu države da se predano posveti borbi protiv svih oblika diskriminacije i podizanju nivoa zaštite ljudskih prava, usvajanje osnovnih dokumenata (Strategija razvoja zaštite mentalnog zdravlja iz 2007. godine i Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama iz 2013. godine), kao i činjenicu da će proces pregovora sa Evropskom unijom i mogućnost korišćenja predpristupnih fondova ojačati njene kapacitete, Helsinški odbor smatra da nema opravdanja da Srbija dalje odlaže početak deinstitucionalizacije.

Zato i sadašnje aktivnosti Helsinškog odbora imaju za cilj da podstaknu i pomognu uspostavljanje centara za mentalno zdravље širom Srbije, smanjivanje broja korisnika/pacijenata u socijalnim i zdravstvenim ustanovama i njihovo postepeno zatvaranje ili transformaciju, izmenu postojećih i usvajanje novih propisa u različitim oblastima, koji će obezbediti odgovarajući pravni okvir za sistemsku zaštitu ljudskih prava osoba sa mentalnim poteškoćama.

Odbor je takođe uključen i u aktivnosti koje organizuju predstavnici drugih organizacija i institucija (zaštitnik građana, pokrajinski ombudsman, OEBS, Evropska komisija u Srbiji, UNDP, Caritas, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, MDRI, Beogradski centar za ljudska prava, YUCOM, udruženja korisnika psihijatrijskih usluga...).

Socijalne ustanove: marginalizovani prioritet

Potpuna devastacija privrede i institucija, što traje još od devedesetih godina prošlog veka, nametnula je socijalna pitanja kao prioritetna i za državu i za društvo. Reforma sistema socijalne zaštite počela je odmah nakon promene režima, a prema planu, nov zakon o socijalnoj zaštiti trebalo je da bude usvojen do 1. januara 2009. godine. Međutim, nedostatak vizije dalje reforme društva i njegovih prioriteta, uz političku nestabilnost i odsustvo međusektorske saradnje ministarstava, razlog su što je zakon donet tek 2011. godine.

Nakon četvorogodišnjeg monitoringa zatvorskih ustanova, te inicijalnog monitoringa bolnica za dugotrajnu hospitalizaciju psihijatrijskih bolesnika, socijalne ustanove su bile prirodan izbor Helsinškog odbora u nastojanju da stekne uvid u položaj još jedne marginalizovane grupe stanovništva: u ovom slučaju – institucionalno zbrinutih korisnika socijalne zaštite.

Odbor je monitoringu socijalnih ustanova pristupio iz aspekta nevladine organizacije koja se bavi ljudskim pravima. U fokusu naše pažnje bio je isključivo institucionalni smeštaj korisnika, a nakon prvog projekta “Socijalne ustanove u Srbiji: podrška reformski orijentisanoj strategiji”, koji je realizovan tokom 2008–2009. godine, Odbor je nastavio saradnju sa resornim ministarstvom i posećivao ustanove u više navrata i narednih godina, a za zaposlene organizovao nekoliko treninga i seminara sa ciljem jačanja profesionalnih kapaciteta.

Po pristupu i zahvatu, projekti sa socijalnim ustanovama bili su jedinstveni, jer su analizirane različite grupe korisnika: deca i odrasli ometeni u mentalnom razvoju i duševno obolele osobe, deca i omladina bez roditeljskog staranja, deca i omladina sa poremećajima u društvenom ponašanju, kao i osobe sa invaliditetom i stara lica.

Radi ostvarivanja što boljeg uvida u stanje u socijalnim ustanovama, primenjene su sledeće metode: analiza sadržaja raznih dokumenata (dokumentacija ustanove, zakoni...); statističke metode i podaci; ankete specifikovane za različite grupe koje su bile predmet monitoringa (poseban deo za sve ustanove i specifična pitanja karakteristična za ulogu i odgovornost pojedinih službi); polustandardizovani upitnici za korisnike itd. Posmatrani su sveukupni uslovi u kojima ustanova, zaposleni i korisnici funkcionišu, i odstupanja u odnosu na najvažnije domaće i međunarodne propise i standarde iz oblasti ljudskih prava.

Sačinjena kritička analiza prezentirana je preko određenih aspekata funkcionisanja nadgledanih ustanova, kroz pojedinačne izveštaje-studije o svakoj od njih. Uprkos specifičnostima i razlikama, najveći broj uočenih nedostataka prisutan je u svim ustanovama i jasno ukazuje da je reč o sistemskim problemima.

Na osnovu sumiranih rezultata i uočenih nedostataka, Odbor je uputio odgovarajuće preporuke pojedinačnim ustanovama i ukazao državi na sistemske propuste i nepravilnosti. Najširoj javnosti, a naročito relevantnim faktorima u društvu, upućene su jasne poruke o neophodnosti promene stava prema marginalizovanim grupama, u cilju senzibilisanja za njihove probleme, njihovog prihvatanja kao ravnopravnih članova zajednice, kao i podizanja nivoa društvene solidarnosti i svesti o inkluzivnim modelima zbrinjavanja.

Osim ukazivanja na propuste u radu i nedostatke koji su posledica loše organizacije i nedovoljnog angažovanja u samim socijalnim ustanovama, Helsinški odbor je u tri izveštaja kao najvažnije istakao sistemske propuste koji su posledica loše međusektorske saradnje više ministarstava. U skladu sa tim, dao je i odgovarajuće preporuke Ministarstvu rada i socijalne politike, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu za državnu upravu i lokalnu samoupravu, ministarstvima pravde, prosvete, unutrašnjih poslova, omladine i sporta, kao i Ministarstvu kulture i informisanja.

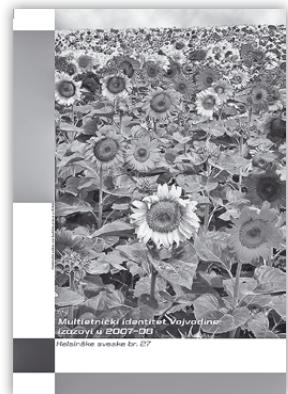
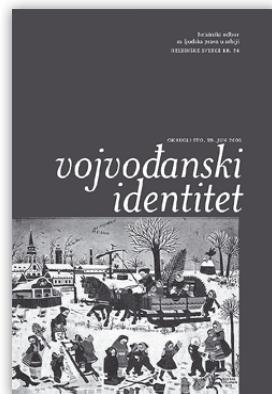
Predstavnici Ministarstva za rad i socijalnu politiku i državni sekretar konstatovali su da je izveštaj Helsinškog odbora o stanju ljudskih prava u institucijama socijalne zaštite veoma koristan, te da će se najvažnije primedbe uzeti u obzir prilikom daljeg rada na reformi sistema socijalne zaštite. Predstavnik Odbora učestvovao je potom, na poziv Ministarstva, i u pripremi Zakona o socijalnoj zaštiti.

Zbog činjenice da se socijalne ustanove u suštini bave zbrinjavanjem osoba koje su, privremeno ili trajno u nemogućnosti da ostvare elementarna prava i brinu o sopstvenim interesima, Odbor smatra da ograničenja kojima su one podvrgnute moraju biti pod neprestanim nadzorom i preispitivanjem. Mada je u prethodnim godinama dosta učinjeno na zakonskoj regulativi i poboljšanju uslova u ustanovama, sistem socijalne zaštite i dalje nije funkcionalan, a decentralizacija velikog broja usluga donela je nov problem – nedovoljnu i neadekvatnu kontrolu države. Primeri loše organizovanih socijalnih usluga, raznih zloupotreba (pa i kriminala), neprestani su razlog za strepnju kad je reč o dobrobiti korisnika, naročito kada su u pitanju deca ili odrasli koji nisu sposobni za samostalan život. Kvalitet života i rad sa korisnicima i dalje u velikoj meri zavise od mogućnosti ustanova (prostornih, kadrovskih, materijalnih). Velike razlike koje su uočljive na više nivoa (između ustanova u različitim delovima zemlje, između različitih korisnika u jednoj ustanovi), jasno ukazuju da je društvo u Srbiji duboko podeljeno, i da u skorijoj budućnosti ne može biti ni govora o državi jednakih prava i mogućnosti za sve njene građane.

Uz to, zbrinjavanje osoba u ustanovama, van njihovog prirodnog okruženja, u suštini je restriktivna i nehumana mera koja može da ostavi teške posledice na integritet i dostojanstvo čoveka. Smeštaj korisnika u ustanove koje su daleko od njihove životne sredine, nepremostivi je problem za bolju i češću komunikaciju sa porodicom, srodnicima i prijateljima; međutim, odbacivanje osobe (zbog starosti ili invaliditeta) od najbližih, predstavlja zlostavljanje i vodi potpunoj degradaciji ličnosti. Ako se tome doda pretežno ignorantски stav lokalne zajednice (pa čak i otvoreno, ili prikrijeveno diskriminatorski), jasno je da su marginalizacija i isključenost osoba smeštenih u socijalnim ustanovama, a posebno starih i osoba sa invaliditetom, još uvek prisutni.

Prelazak na vaninstitucionalni model zaštite zahteva ozbiljne pripreme i reorganizaciju kompletног društva, i zato se ne može sprovesti bez visokog stepena jedinstva i saradnje svih institucija sistema. Pošto Srbiji nedostaje taj ključni element, reforma socijalne zaštite se odvija sporije nego što bi trebalo. Zbog toga će ustanove za smeštaj još dugo biti važan segment socijalnog zbrinjavanja, a za mnoge korisnike i doživotna realnost. To se posebno odnosi na osobe sa mentalnim smetnjama i duševno obolela lica, i zato će njihovom trenutnom položaju, kao i pripremama za reintegraciju, Odbor i u budućnosti posvećivati kontinuiranu pažnju.

Vojvodina: uvek na strani autonomije i decentralizacije

Kada čovek sluša pojedine autonomaše stiče utisak da je u njihovoј retorici Beograd zaposeo celokupni prostor negativnog. Na pitanja “Di su naši novci?” ili “Ko je kriv za propadanje Vojvodine?” odgovor je samo jedan – Beograd.

Nasuprot Beogradu, nasrtljivom i kolonijalnom, za Vojvodinu je rezervisan prostor pozitivnog – ona je najevropskiji i, neko vreme, Evropi najbliži deo Srbije, multikulturalna je i tolerantna zajednica vrednih ljudi, osetljivih na tuđu nevolju i kivnih na svaku nepravdu.

Ovakva pojednostavljenja kontrastiranja promašuju i na jednoj i na drugoj strani. I Beograd i Vojvodina, mnogo su složeniji, kompleksniji i slojeviti fenomeni, nego što je ova pojednostavljenja logika u stanju da predstavi. Niti je Beograd samo primitivan, nacionalistički i predatorski, niti su svi koji u Vojvodini žive zainteresovani za njenu autonomiju.

Kao što u Vojvodini postoje pojedinci i organizacije koji smatraju da, nakon raspada Jugoslavije i sloma komunizma, AP Vojvodina više nema nikakvog smisla, tako i u Beogradu postoje pojedinci i organizacije koji smatraju da je autonomija važna i smislena, da je istorijski opravdala svoje postojanje.

Jedna od takvih organizacija je i Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji.

Tokom 20 godina, koliko postoji i deluje, interesovanje Odbora za Vojvodinu i zbivanja u njoj bilo je i ostalo jedna od konstanti u radu. Svako ko je iole pratilo godišnje izveštaje Helsinskog odbora lako je mogao uočiti da se u svakom od njih nalazio deo posvećen Vojvodini. U pitanju je, dakle, idejni i politički interes trajnjeg karaktera, a ne stvar trenutne političke konjukture.

U zavisnosti od forme i sadržaja aktivnosti, Vojvodina je u radu Odbora bila tematizirana na različite načine. O njoj se govorilo na tribinama i okruglim stolovima koje je Odbor organizovao u Beogradu i Novom Sadu. U školama demokratije Vojvodina je elaborirana sa stanovišta multikulturalizma, ljudskih i manjinskih prava, preduzetničke etike, konsocijalne demokratije, suočavanja sa prošlošću i evropskih integracija. U izdavačkoj delatnosti Odbora bila je prisutna preko identitetskog kompleksa, manjinskih prava, izbegličkog pitanja i konzervativne političke misli. U odnosima sa javnošću, Vojvodina je bila predmet čestih saopštenja, a u komunikaciji sa međunarodnim akterima jedna od ključnih tema.

Veliku pažnju Helsinški odbor je posvećivao vojvođanskom identitetu i zahtevima za suštinskom autonomijom Vojvodine.

Pluralnoj zajednici, kakva je Vojvodina, potrebne su institucije sa velikim integrativnim moćima, a vojvođanski identitet je jedna od njih. Jednostavno, u pitanju je identitet koji omogućuje svakom građaninu pokrajine da neguje i svoj partikularni identitet, ali i da preko zajedničkih vrednosti stvara identitet koji nije utemeljen na etničkoj pripadnosti. S druge strane, vojvođanski identitet je veoma pogodan za mobilizaciju podrške zahtevima za suštinsku autonomiju Vojvodine.

Za razliku od srpskih nacionalista koji u autonomiji vide prvi korak ka otcepljenju, za Helsinški odbor autonomija je uvek bila mogućnost da se stvari u Vojvodini urede na bolji i efikasniji način, nego u centralnoj Srbiji. Korist od autonomije, po mišljenju Odbora, ne bi bila ograničena samo na građane Vojvodine. Na posredan način, benefite bi “vukli” i građani u drugim delovima republike, jer bi u kompeticiji sa Vojvodinom morali ne samo da nude kvalitetnije proizvode i usluge, nego i da u borbi za investicije kreiraju povoljnije uslove za komercijalne aktivnosti, da se sve više otvaraju prema svetu, da preuzimaju i apliciraju nove i modernije tehnološke obrasce, inovacije i znanja...

Na ovoj tački autonomaški su zahtevi nailazili i nailaze na snažan otpor. Nije reč samo o otporu centralnih vlasti da određene nadležnosti nepovratno prepuste Vojvodini, recimo da samostalno uređuje zakonodavne, sudske i izvršne poslove, nego i o svojevrsnoj negativnoj antropologiji, odnosno nepoverenju u sposobnosti pojedinaca da se brinu o sebi, racionalno upravljaju zajedničkim poslovima i unapređuju sredinu u kojoj žive.

Helsinški odbor je u više navrata upozoravao da paternalistička vlast ne računa sa građanima, nego sa podanicima. Pošto tretira pojedince kao nezrele i nedorasle osobe koje nisu u stanju da razlikuju dobro od zla, paternalistička vlast zahteva od njih da apstrahuju sopstvene interese i svoju sudbinu stave u njene brižne ruke. Autonomija, pak, zahteva aktivne i preduzimljive građane, a ne klijente centralne vlasti.

Autonomija ne znači da će pojedinci uvek i u svakoj prilici donositi dobre i promišljene odluke, nego da će posledice vlastitih odluka, ma kakve one bile, snositi sami. U tom slučaju se odgovornost za nazadovanje pokrajine više neće tražiti izvan Vojvodine, nego u njoj. Tada će, napokon, nestati i svaka potreba za bednim simplifikacijama koje Beograd pretvaraju u dežurnog krivca, a Vojvodinu u nedužnu žrtvu.

Helsinški odbor je uveren da je suštinska autonomija Vojvodine vitalan interes Srbije, ali i da nije svaka Srbija u interesu Vojvodine, već samo otvorena, liberalna, demokratska i decentralizovana, Srbija zasnovana na ljudskim pravima, vladavini prava, podeli vlasti, autonomnim udruženjima i slobodnoj javnosti.

Zagovornici takve Srbije postoje i u Beogradu. Možda su malobrojni, lišeni uticaja i moći, izdvojeni i u svrhe političke i nacionalne pedagogije oklevetani i demonizovani, ali postoje.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji je jedan od njih.

Kosovo: dugoročni izazov

Kosovo je bilo i ostalo tema za generacije. Jer je kosovski mit bio u funkciji homogenizacije srpskog naroda i otvaranja srpskog pitanja u Jugoslaviji pocetkom osamdesetih. Srpska elita nije prihvatile jugoslovensko rešenje kosovskog pitanja niti je prihvatile Ustav iz 1974. koji je definisao položaj Kosova kao konstitutivni element Srbije ali i jugoslovenske federacije. De facto Kosovo je tada dobilo status republike. Srpska elita je već osamdesetih shvatila da je Kosovo izgubljeno odnosno da neće moći savladati albansku samosvojnost i demografiju. Već od tada se razmišlja o amputaciji Kosova. Demonstracije 1981. godine su de facto uvele vanredno stanje na Kosovu sve do NATO intervencije 1999. godine. U periodu od 20 godina Albanci su bili pod represijom i na udaru državnog terora. To je već sedamdesetih godina prošlog veka stavilo Kosovo visoko na međunarodnu agendu. Stanje ljudskih prava na Kosovu bio je jedan od razloga što Jugoslavija nije dobila finansijsku podršku pred sam raspad zemlje. Srbiji je to odgovaralo, jer je već tada jasno formulisana strategija Srbije “prvo rešavanje nacionalnog pitanja a potom demokratije”. SANU izlazi sa Memorandumom koji je jasno definisao problem Kosova a potom izlaze programi radikalnih desnih partija poput SPO i SRS koji najavljuju način rešavanja kosovskog pitanja.

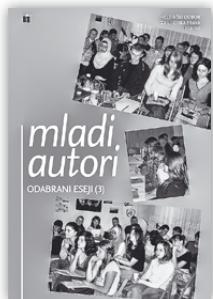
Jugoslovenski helsinški odbor je takođe pitanje Kosova imao kao prioritet. Godine 1990. izlazi knjiga "Kosovski čvor" koju je sačinila nezavisna komisija koja je izvela zaključke povodom tvrdnji srpskih nacionalista da se na Kosovu dešavaju masovna silovanja nad Srpinknjama. Komisija je utvrdila da takvih slučajeva gotovo da nema. Bio je to deo kampanje koja je bila u funkciji dehumanizacije i demonizacije Albanaca.

U vreme osnivanja HO, Kosovo je takoreći bilo pod okupacijom, Albanci su masovno izgubili svoja radna mesta, ukinute su sve nacionalne institucije, obrazovanje Albanaca prešlo je u ilegalu, kao i zdravstvo. Albanska zajednica se međutim opredelila za nenasilni otpor što Beogradu nikako nije odgovaralo. Beograd je priželjkivao radikalizaciju albanske zajednice i da bi to postigao organizovana su masovna suđenja, recimo, pripadnicima MUP i sindikata, uglavnom u odsustvu. Odbor se aktivno uključio u ove procese i od početka je pokušao da organizuje dijalog između Albanaca i Srba. U tom smislu organizovao je dve važne konferencije, u to vreme jedine dve koje su se održale u zemlji bez nadzora međunarodne zajednice, jednu u Ulcinju a drugu u Beogradu. Za tih dvadeset godina, koliko traje angažman Odbora na Kosovu, glavni cilj je bio uspostavljanje dijaloga na svim nivoima: politike, civilnog sektora, medija, mladih, žena..

Nakon intervencije 1999. godine, Odbor je počeo i rad sa Srbima u enklavama, pre svega na njihovoj integraciji u kosovsko društvo. Za to je bilo neophodno njihovo učešće na kosovskim izborima. Odbor je vodio kampanju za njihovu učešće na lokalnim i kosovskim izborima, zatim je nekoliko godina preko projekta "Razbijanje straha" Srbe iz enklava vodio u Prištinu i Prizren gde su se sretali sa lokalnim vlastima i Albancima. Svaki takav izlet završavao je u manastiru Dečani. Osnovni cilj svih projekata na kojima je Odbor bio angažovan bio je u funkciji normalizacije odnosa između Srbija i Albanaca. Pokazalo se da se tome suprotstavlja srpska elita koja je pokušala da održi *status quo* odnosno da izdejstvuje podelu Kosova i time spreči bilo kakvu pomisao na povratak Srba i njihovu integraciju u kosovsko društvo. Kosovo se proglašilo nezavisnim, a međunarodna zajednica je tek 2010. odlučila da uslovi približavanje Srbije EU započinjanjem dijaloga sa Prištinom. Odustajanje od Kosova, odnosno njegove podele, otvorilo je evropsku perspektivu i Srbije i Kosova.

Pred civilnim društvom, a i Odborom, stoji veliki izazov, pre svega u vršenju pritiska na obe strane da se implementira Briselski sporazum, ali još veći izazov je uspostavljanje dijaloga između Albanaca i Srba koji bi vodio njihovom istorijskom pomirenju...

Obrazovni programi za mlade – jedan od najvažnijih strateških programa

Od svog osnivanja Helsinški odbor za ljudska prava (HO) alternativno obrazovanje mlađih smatra jednim od najvažnijih strateških programa. Baveći se mladim ljudima iz cele Srbije, koji su odrasli i obrazovali se u obrazovnom sistemu, bilo u atmosferi ratne propagande i poremećenog sistema vrednosti, ili iskrivljenih predstava o zemlji i svetu, program je nastojao i nastoji da što je moguće više mlađih ljudi – učenika srednjih škola i studenata – podstakne na kritičko preispitivanje i prošlosti i sadašnjosti, probudi njihov reformski potencijal i osposobi za društveni aktivizam koji može da otvori nove perspektive u njihovim životima.

Ubrzo nakon svog osnivanja, još tokom ratova na teritoriji bivše Jugoslavije, Helsinški odbor je prepoznao važnost rada sa mladima i počeo sa sprovođenjem obrazovnih programa. Mnogi mlađi iz Srbije i sa Kosova su po prvi put, neposredno posle rata na Kosovu, imali priliku da se upoznaju i zajedno uče o nenasilnoj komunikaciji, ljudskim pravima i društvima u kojima žive upravo na seminarima koje je Helsinški odbor organizovao.

Jedan od najpoznatijih programa jesu *Škole ljudskih prava za mlade* koje Helsinški odbor organizuje od 2000. godine. Dosad je organizovano ukupno 55 lokalnih i 27 regionalnih škola kroz koje su prošli mlađi sa Kosova, iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Makedonije i, naravno, Srbije. Regionalna dimenzija programa je posebno važna zato što su se mnogi mlađi iz regiona prvi put susreli s mladima iz susednih država, i prvi put putovali po regionu, što je pomoglo razbijanju njihovih predrasuda i stereotipa. Poslednjih godina lokalne škole ljudskih prava organizovali smo u Kovačici, mestu kraj Pančeva,

u kom je većina stanovništva slovačkog porekla. Kovačica je primer dobrih odnosa i tolerancije među pripadnicima različitih etničkih zajednica koje žive u Srbiji i to je jedan od razloga zašto smo neke od škola organizovali baš тамо.

Teme koje smo obrađivali mogu se podeliti u dve grupe: prva se tiče predavanja o osnovama ljudskih prava, ratnoj prošlosti, posledicama ratova, odgovornosti Srbije, nenasilnoj komunikaciji, miroljubivom rešavanju konfliktata, pravima manjina, nacionalizmu, istoriji i značaju Evropske unije (EU), dok se druga grupa odnosi na aktuelne teme, kao što su mediji u procesu demokratizacije društva, odnos crkve i države, negativno delovanje ekstremno desnih pokreta i aktivizam mladih. Posebno su važne regionalne škole ljudskih prava koje smo organizovali sa partnerskim organizacijama iz celog regiona. Polaznici iz svih zemalja regiona su učestvovali u putujućim regionalnim školama u Bosni i Hercegovini, gde su imali priliku da obiđu mnoga mesta – poprišta masovnih ratnih zločina tokom devedesetih, razgovaraju za žrtvama, obiđu postojeće memorijalne centre i saznaju istinu o ratnoj prošlosti devedesetih i o važnosti procesa suočavanja s prošlošću i tranzicione pravde. Regionalne škole su organizovane i u Kosovskoj Mitrovici, Novom Pazaru, Skoplju, Koprivnici i mnogim drugim mestima širom regiona.

Ovim programom dosad je obuhvaćeno više od 1200 srednjoškolaca iz Srbije i više od 7000 mladih iz regiona, koji su, osim na predavanjima, učestvovali u forum teatru, radionicama, družili se i sklapali nova prijateljstva. U radu sa mladima promovišemo interaktivan i kreativan proces nastave sa podsticanjem na kritički način promišljanja. Mladi koji su pohađali škole Helsinskih odbora osnovali su *omladinske grupe Helsinskog odbora*, koje sad postoje u Kruševcu, Novom Pazaru, Novom Sadu, Zrenjaninu i u Beogradu. Naši omladinci u proseku, godišnje sprovedu šest projekata na lokalnom i regionalnom nivou. Putem svojih aktivnosti koje obuhvataju radio-emisije (na primer, *Blender*), izložbe, projekcije filmova, ulične akcije, predstave, izdavanje časopisa i brošura, predavanja i radionice po srednjim školama i dr., članovi i članice omladinskih grupa se bore za poštovanje ljudskih prava i nastoje da što više mladih navedu na društveni aktivizam.

Istraživanje o uticaju škole ljudskih prava na društveni aktivizam mlađih pokazalo je sledeće rezultate: 77 odsto omladinaca ostaje aktivno nakon pohađanja škole, od čega 20 odsto kao članovi omladinskih grupa, 20 odsto u različitim lokalnim organizacijama, 11 odsto u đačkim parlamentima, a ostali omladinci ostaju aktivni kroz druge aktivnosti, poput učešća u uličnim akcijama, organizovanju seminara na temu ljudskih prava, prenošenju iskustava iz škole ljudskih prava, volontiranju itd.

Osim neformalnih obrazovnih aktivnosti, Helsinški odbor je organizovao desetine predavanja i radionica na univerzitetima u Srbiji na temu interkulturnog obrazovanja, ljudskih prava i pomirenja. U srednjim školama u Srbiji je održano na desetine predavanja na temu građanske hrabrosti i politike nenasilnog otpora. U cilju što efektnijeg rada na obrazovanju mlađih Helsinški odbor periodično sprovodi različita istaživanja, kao što je Istraživanje o diskriminatornim stavovima mlađih u Srbiji i sl.

Smatramo da je jako važno da se obrazovanje za ljudska prava sprovođi na odgovarajući način i u zvaničnom obrazovnom sistemu. Helsinški odbor je u tom cilju sproveo mnoge analize predmeta Građanskog vaspitanja i organizovao niz sastanaka, okruglih stolova i konferencija na lokalnom i regionalnom nivou. Zajedno sa partnerskim nevladinim organizacijama i predstavnicima obrazovnih institucija iz regiona kreirali smo preporuke za uvođenje/unapređenje predmeta Građansko vaspitanje za ceo region i nastavićemo sa podsticajnim aktivnostima u cilju njihovog sprovođenja.

Važnost organizovanja neformalnih obrazovnih aktivnosti za mlade u Srbiji proizilazi iz činjenice da mlađi ljudi i pojedinci koji rade sa mlađim ljudima nemaju osnovna znanja o osnovama ljudskih prava, jer u većini zemalja Zapadnog Balkana ove teme nisu obrađene na odgovarajući način u zvaničnom obrazovnom sistemu. Mlađi ljudi i osobe koje rade sa mlađim ljudima često imaju predrasude i diskriminatorene stavove. Tema odgovarajućeg znanja mlađih o ratnim zločinima devedesetih i tendencija njihovog poricanja zahteva posebnu pažnju u zemljama bivše Jugoslavije i Helsinški odbor će nastaviti da predano radi na tome.

Naša produkcia

O izdavačkoj delatnosti: Dragocen istraživački legat

Latinka Perović: Obrana prava na alternativu

O Helsinškoj povelji: Medijska alternativa

Helsinški bilteni: Vodič na tranzicionom putu Srbije

*20 godina
na Petrometini*

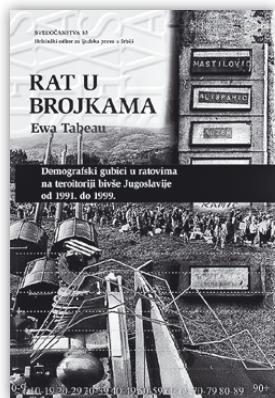
53

Analiza medija: Etički standardi sve niži

Producija dokumentarnih filmova

O vebajtu

O IZDAVAČKOJ DELATNOSTI
Dragocen istraživački legat

Od samog konstituisanja Helsinški odbor za ljudska prava bavio se analizom srbjanskog društva, prvenstveno njegove elite. Intelektualni napor relevantnog kruga ljudi okupljenog oko Odbora rezultirao je reprezentativnim književnim korpusom od gotovo 150 knjiga. Ta prava mala biblioteka svrstana je u tri edicije – Svedočanstva, Helsinške sveske i Ogledi. Osim toga, izdavačka delatnost obuhvata i redovne godišnje izveštaje (edicija Dokumenti) i časopis Helsinšku povelju koja je, nažalost, krajem 2013. godine prestala sa redovnim izlaženjem.

Glavna karakteristika štampanih knjiga je artikulisanje stavova autora koji po habitusu, pripadaju jednoj drugoj, istina manjinskoj Srbiji. Uprkos tome što su konstantno marginalizovana i osporavana, ova izdanja postala su nezaobilazna za razumevanje istorijskog sunovrata Srbije na kraju XX veka, odnosno nemogućnosti njenog društva da se prilagodi savremenim evropskim tokovima i modernim vrednostima. Taj izdavački, dragoceni legat namenjen je koliko sadašnjim, naročito mladim čitaocima, toliko i budućim: prvenstveno istoričarima i istraživačima kao prvorazredni izvor dokumenata, događaja i tumačenja važnih društvenih tokova.

Osnovna intencija izdavačkog poduhvata u koji se Helsinški odbor upustio prepoznatljiva je, kako po cilju, tako i po autorima. Suočavanje Srbije sa sobom, odnosno sopstvenim istorijskim promašajem nemoguće je bez kritičke refleksije na ono što je njenu intelektualnu i političku elitu u prelomnom evropskom vremenu, kad je padao Berlinski zid, trajno obeležilo kao avanturističku, rušilačku i zločinačku.

Dublje poniranje u 200-godišnju istoriju moderne Srbije jasno pokazuje dve tendencije u promišljanju državnog i nacionalnog pitanja – teritorijalne ekspanzije u cilju “širenja granica” sa jedne strane, i razvoja i unapređivanja unutrašnjeg kvaliteta manje, ka Evropi okrenute, demokratske države, na drugoj.

U izboru nacionalnih prioriteta ova potonja uvek je bila gubitnička. Suprotstavljena nacionalističkim, velikodržavnim težnjama svesno je zapostavljana, potiskivana na marginu i gurana u zaborav. Uprkos tome, uspevala je da opstane i kao svedok i kao opomena, kao svojevrsna “krhka vertikala”, kako je naziva istoričarka Latinka Perović. U ovom vremenu toj “krhkoj vertikali” pripadaju autori knjiga koje je Helsinški odbor objavio tokom poslednjih 20 godina.

U prvoj seriji edicije Svedočanstva, otvorenoj tekstovima pod naslovom “Ljudi, događaji knjige”, Latinke Perović, sadržani su reprinti već objavljenih tekstova, pisanih tokom ratnih godina. Njihovi autori su, za razliku od ratnohuškačkih koji su u to vreme dominirali javnim diskursom, razmišljali o alternativi krvavom raspodu zajedničke države, promišljali drugu viziju Srbije, kako na unutrašnjem planu, tako i u odnosu sa regionom i svetom. U tom bloku objavljene su knjige “Svet i jugoslovenska kriza” Ljubivoja Aćimovića, “Hronika međunarodne izolacije” Milana Šahovića, “U raskoraku sa svetom” Milivoja Maksića, “Ima li rezonance” Novaka Pribićevića, “Kosovo – realnost i mit” Ilije Đukića, “Put u varvarstvo” Srđe Popovića, “Srbija na orijentu” Sonje Biserko, “Poslednja šansa Jugoslavije”, zbirka dokumenata o Haškoj konferenciji 1991. i niz drugih.

Zaokupljena temom kojoj je posvetila godine života i profesionalnog angažmana, Sonja Biserko – koja je i inicijator i glavni realizator celokupnog izdavačkog poduhvata – sa velikim entuzijazmom i energijom priredila je i uredila jedinstven serijal knjiga o raspadu Jugoslavije: uzrocima, zločinačkom toku i njegovim posledicama. Bogato dokumentovan ovaj korpus knjiga u ediciji Svedočanstva ponire u genezu sukoba i krvavog raspleta jugoslovenske krize. Brižljivo prikupljene činjenice, složene hronološki potvrđuju tezu da do ratova devedesetih nije došlo slučajno: reč je o dugo pripremanoj strateškoj operaciji čiji je cilj bio, ili recentralizacija Jugoslavije pod srpskom dominacijom, ili menjanje unutrašnjih, tzv. avnojevskih granica, odnosno stvaranje Velike Srbije. Epilog tog propalog projekta odigrava(o) se u sudnici Haškog tribunala.

Dokumenti koje je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) prikupio o tom ratu, kako je lucidno primetila jedna od naših, nažlost, prerano preminulih autorki, Olga Popović Obradović “apsurdnom kao verovatno nijedan pre njega u istoriji čovečanstva i koji je, upravo zbog te apsurdnosti dobio takve nakazne forme kao što je genocid u Srebrenici 1995, ili masovno proterivanje Albanaca sa Kosova 1999”, su građa, nezaobilazna za svakog istoričara ili istraživača ovog prostora u ovom vremenu. Velikim delom ta sudska dokumentacija i arhivska građa objavljena je u ovom serijalu – “Vukovarska tragedija 1991”, “Rat za mir” (dubrovačka operacija), “Bosna i Hercegovina, jezgro velikosrpskog projekta”, “Srebrenica – od poricanja do priznanja”, dvotomna “Milošević vs. Jugoslavija”, “Raskrinkavanje velikosrpskog projekta – proces protiv Vojislava Šešelja”, kao i “Rat u brojkama”, eksperzione Eve Tabo i drugih stručnjaka o demografskim gubicima tokom ratova na prostoru bivše Jugoslavije.

Vizija drugačije Srbije, kao i federalne Jugoslavije koja bi uvažavala njenu višenacionalnu strukturu i slojevit identitet postojala je i unutar komunističkog pokreta. Pojednostavljeno, u njemu su se sudarala dva koncepta, dogmatski na jednoj i reformsko-liberalni, na drugoj strani. Sukob između te dve struje i njihovih nosilaca eskalirao je krajem šezdesetih i početkom

sedamdesetih godina prošlog veka. Kao što je poznato, dogmatska struja je iz tog sukoba izašla kao pobednik, a liberalna republička rukovodstva smenjena su, najdramatičnije u Hrvatskoj i u Srbiji. Međutim, nakon sloma komunističkog režima, bivši komunistički rukovodioci su rehabilitovani. Jedini izuzetak u tome je Srbija. Srpski liberali se u Srbiji namerno zaboravljaju ili, što je još nepravednije, njihova uloga u tadašnjim jugoslovenskim previranjima, namerno se pogrešno interpretiraju. O tom periodu, koga mnogi s pravom smatraju najboljim u modernoj srpskoj istoriji, u Svedočanstvima je objavljena knjiga "Krhka vertikala", koju je, sa uvodnom studijom o tom vremenu i najznačajnijoj ličnosti liberalnog strujanja unutar SK Srbije, Marku Nikeziću priredila, i sama akter tog prelomnog vremena, Latinka Perović.

U tankom luku modernizatorskih stremljenja unutar srpske elite, na kraju prošlog i početkom ovog stoleća zablistala je pojava Zorana Đindića. Njegova surova egzekucija više nego simbolično pokazuje začarani krug u kome se srpska dominantna intelektualna i politička elita kreće već dva veka. Kao omaž Zoranu Đindiću, izuzetnoj pojavi na srbijanskoj javnoj i političkoj sceni, Helsinški odbor je objavio zbornik odabralih eseja o svestrano obdarenoj ličnosti prvog srbjanskog demokratskog premijera – "Zoran Đindić – etika odgovornosti".

Ogledi su specifična biblioteka autorskih istraživanja, fokusiranih prvenstveno na istoriju. Još konkretnije, na istoriju društvenih odnosa u patrijarhalnoj, autokratskoj, zaostaloj Srbiji koja se, tek pre stotinak i nešto više godina konstituiše kao država. Društvena istorija i njeni tokovi umnogome pružaju odgovore i pomažu razumevanju aktuelnih zbivanja i u srbijanskom društvu i u srbijanskoj politici.

Među izuzetno vredne Oglede spada zbornik radova Olge Popović Obradović "Kakva ili kolika država", pionirsko, izuzetno hrabro suočavanje sa mitskom (samo)percepcijom o "srpskoj demokratskoj tradiciji". Na nju se oslanja, ili joj na svoj način prethodi knjiga Latinke Perović "između anarhije

“i autokratije”; tom korpusu pripadaju i dragoceni ogledi o prvoj srpskoj filozofkinji Kseniji Atanasijević (autorke Ljiljane Vuletić), ili “Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka” (autora Momčila Išića).

Takođe, u okviru iste edicije objavljen je set knjiga koje se bave pogubnom reinterpretacijom istorije u skladu sa “novim” sistemom vrednosti, uspostavljenim nakon sloma komunizma. Na delu je smišljen pokušaj devaluiranja partizanskog antifašizma (sa tezom o postojanju i “drugog antifašističkog pokreta u Srbiji” s desnim predznakom) što rezultira svojevrsnom idejnom konfuzijom kojom dominira antikomunizam. Autentične vrednosti antifašizma svojim knjigama u Ogledima argumentovano brane Olivera Milosavljević, Jovan Bajford, Mirko Đorđević i Todor Kuljić.

U ediciji Helsinške sveske objavljaju se uglavnom radovi u vezi sa konkretnim projektima Helsinškog odbora. Iako spadaju u “obavezani izdavački program” i u ovim izdanjima ima izvanredno zanimljivih tekstova i istraživačkih studija.

Zbog limitiranih sredstava s kojima Helsinški odbor raspolaže poslednjih godina, izdavačka delatnost je umnogome redukovana. Međutim, i u takvim okolnostima Odbor nastoji da održi svoju publicističku kredibilnost i relevantnost. U tom kontekstu treba spomenuti zajednički projekat sa Nezavisnim udruženjem novinara Vojvodine o istorijatu najboljih dnevnih novina u poslednjim decenijama prošlog veka koje su se krajem devedesetih godina ugasile – “Kako smo izgubili (našu) Borbu. Profesionalni standard ovog dnevnika nije dosegnut ni u jednom slučaju, od jednopartijskih stega oslobođenih medija u poslednjih dvadesetak godina.

Među samostalne projekte sličnog tipa spada i knjiga Borisa Varge “Farbanje demokratije”. Knjiga koja se bavi tranzisionim lutanjima i posrtanjima postsocijalističkih zemalja, uključujući i zakavkaske, pojavila se upravo u vreme kad je počinjala ukrajinska kriza, što joj je posebno dalo na aktuelnosti.

LATINKA PEROVIĆ

Obrana prava na alternativu

Uz Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji bila sam od njegovog osnivanja. Učestvovala sam u radu njegovog saveta i raznih njegovih redakcija i uređivačkih odbora. Ne postoji nijedna forma njegove razuđene delatnosti tokom poslednjih 20 godina koju sam zaobišla. Držala sam predavanja, posebno mladima, učestvovala na okruglim stolovima i u dijalozima u Prištini, Novom Pazaru i u Novom Sadu. Predstavljala sam knjige koje su izlazile ne samo u Beogradu nego i u kulturnim središtima bivše Jugoslavije. Pisala sam za *Helsinšku povelju*, opet najčešće o knjigama. Nikad ništa nije bilo protiv uverenja, često je bivalo preko fizičkih mogućnosti. Čak i ljudi sa kojima sam nekada sarađivala govorili su da sam sa Helsinškim odborom “predaleko otišla” u kritici stanja u Srbiji i njene primarne odgovornosti za ratove devedesetih godina prošlog veka. Helsinški odbor bio je stigmatizovan kao izdajnička organizacija.

Međutim, moja saradnja sa ljudima u Helsinškom odboru i onima koje je on okupio u nastojanju da se u Srbiji stvori alternativa – jer opozicija je bila slaba, neuјedinjena i neuverljiva – autoritarnom nacionalizmu koji je pretendovao na totalno jedinstvo, zasnivala se na uzajamnosti. Nikad nisam smatrala da ja samo “dajem”, bila sam duboko svesna da mnogo i “primam”.

Sa Helsinškim odborom obišla sam mnoga mesta u unutrašnjosti slobodne Srbije, i u razgovorima sa ljudima na brojnim tribinama uverila se da je zlokobna državna propaganda učinila da oni zločine smatraju herojstvom. Otkrila sam generaciju koja je za svet izvan svojih lokalnih zajednica prvi put saznaла u školama ljudskih prava za mlade kojima su ih svi zastrašivali: porodice, škola, crkva, lokalne vlasti i mediji. Helsinški odbor me je, prvi put, posle ratova odveo u Bosnu i Hercegovinu i na Kosovo, uključujući i boravak u srpskim enklavama. Bilo je to za mene, i kao čoveka i kao istoričara, dragoceno iskustvo. Posmatrajući to iskustvo iz sadašnje perspektive – kad je jasno da se Srbija nije pomirila sa porazima u ratovima devedesetih godina i da, kako je u čuvenoj debati nemačkih istoričara šezdesetih godina, rekao Jirgen Koka “prošlost odbija da se povuče” – kakav je bio efekat velikog angažovanja Helsinškog odbora i svakog od nas pojedinačno? Po meni, ništa nije po efektu merljivo sa izdavačkom delatnošću Odbora, koja je neverovatno bogata za jednu nevladinu organizaciju čiji su ljudski i materijalni resursi bili krajnje skromni. Imam u vidu naročito dve biblioteke: *Svedočanstva* (39 knjiga) i *Ogledi* (16 knjiga). Ponoviću ono što sam samo o delu ovog nasleđa, ove riznice, rekla u Zagrebu, 27. novembra 2009. godine, prilikom predstavljanja izdavačke delatnosti Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

“Radujem se svakom dolasku u Zagreb, a ovom posebno zbog prilike da govorim o ljudima iz Srbije kojih više nema, a čiji je trag zabeležen u knjigama, koje sam za Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji priredila, i za koje sam napisala uvodne studije. To je osam autora za devet knjiga. Zašto smo mi radili ove knjige?

Da bih vam na ovo pitanje odgovorila, počeću jednom statistikom. Od osam autora, samo je jedan u životu. Prinudom, a ne po slobodnom izboru,

ni on ne živi u Beogradu već u Beču. Dvojica su ubijena: jedan predsednik Republike Srbije, a drugi predsednik vlade. Petoro je umrlo od kancera.

Svi su oni bili prepoznatljivi pojedinci, ali svi zajedno oni predstavljaju jedinstven intelektualni i moralni portret.

Dakle, najpre Bogdan Bogdanović², univerzitetski profesor, arhitekta, pisac, graditelj nekropola, crtač... Beograđanin. Bogdanovići spadaju u najstarije beogradske porodice; u njemu žive duže od 180 godina. To je jedna od porodica koja je dala najviše univerzitetskih profesora.

Bogdan Bogdanović je bio jedan od prvih intelektualaca u Srbiji koji je dešifrovaо zlokobnu Osmu sednicu i pojavу Slobodana Miloševićа. U svojoј knjizi *Glib i krv* koju vam predstavljam, on kaže: "Da sam očutao, živeo bih danas mirno i sramno. Ali, čutati se nije moglo. Šifra je bila suviše jasna". I, nastavio je da dešifruje.

Novak Pribićević, dete iz diplomatske porodice, i sam diplomata: poslanik bivše jugoslovenske države u Beču i Tirani, državni sekretar u Ministarstvu inostranih poslova... A zatim, osoba bez posla. Pisao je o ratu u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, na Kosovu. Pitao se "Ima li rezonance", kako glasi i naslov njegove knjige. Znao je da nema, ali nije odustajao. Tako je za sobom ostavio svedočanstvo o jednom strašnom vremenu i mogućnostima pojedinca u njemu.

Slobodan Inić, Srbin iz Bosne, politikolog, jedan od osnivača Demokratske stranke od koje se udaljio zbog njenog nacionalnog programa. Iz njegove velike ostavštine izdvojili smo *Portrete* ljudi koji su pripadali i vlasti i opoziciji. Ne praveći razliku između njih, jer razlike u ciljevima nije ni bilo, on je ostavio dragoceno svedočanstvo o ljudima koji su upravljali krvavim

² U međuvremenu je u Beču, u junu 2010, preminuo i Bogdan Bogdanović.

inženjeringom koji se izvodio na kraju XX veka nad milionima građana bivše jugoslovenske države.

Ivan Stambolić je u svojoj knjizi *Koren zla* napisao: "Ovde je davno poništena granica između života i smrti... a kada se ta granica jednom pređe, granice više nema". Ispisao je ove redove ne sluteći, ili, možda, baš podrazumevajući da će ih vlastitom sudbinom potvrditi. Ali je Slobodan Inić, sa predsmrtničkom intuicijom, Stamboliću, koji je kod prijatelja proveravao da li da se ponovo politički angažuje, proročki rekao: "Oni neće biti u stanju da organizuju državu, a tebe će ubiti".

Zoran Đindjić, filozof, prevodilac, jedan od osnivača Demokratske stranke, premijer ubijen je na ulaznim vratima zgrade u kojoj je sedište vlade Republike Srbije. Izuzetnog razumevanja istorije Srbije i nepogrešivog osećaja za duh vremena. Otuda – *Zoran Đindjić – etika odgovornosti*.

Olga Popović Obradović, naučnica koja je svojim dugim istraživanjima i ingenioznim čitanjem glavne istorijske kontroverze Srbije: *Kakva ili kolika država*, to jest, modernizacija realne države ili stalna teritorijalna ekspanzija, napravila je zaokret u srpskoj istorijskoj nauci.

Ivan Đurić, istoričar, vizantolog, kolenović sa izgledima za sjajnu akademsku karijeru, angažovao se devedesetih godina prošlog veka. Ni na strani vlasti, ni na strani opozicije, već u potrazi za alternativom koja je podrazumevala konfederalni koncept Jugoslavije. Neprihvaćen i od vlasti i od opozicije bio je prisiljen na emigraciju, gde je i umro ne navršivši ni 50 godina.

Najzad, Marko Nikezić – ali ne po redu izlaženja knjige *Krhka srpska vertikala*, već po označavanju početka kraja jednog poretku i jedne države. Početkom sedamdesetih godina prošlog veka Jugoslavija je bila na raskršću, pred izborom da napravi zaokret unazad, restaljinizira se i centralizira, ili

da napravi novi iskorak prema modernom društvu. U Hrvatskoj i Srbiji je 1971/72, odlučivano o karakteru posttitovskog razdoblja.

Sve ove knjige predstavljaju ostavštinu koja otežava zaborav, a više ne dopušta ni marginalizaciju. Njihovi autori postavili su visoka intelektualna i moralna merila. U odnosu zajednice prema njima ogleda se njen odnos prema tim vrednostima koje su sušta negacija laži i zločina. Aleksandar Herzen je govorio da istorija kao ni pravda nikad ne stavlja sve na jedan kantar. Zato je važno da ostavština one srpske intelektualne elite koja je bila i još uvek je neželjena, jer je kritična, ostane sačuvana. Zato smo priredili i objavili knjige o kojima sam vam govorila”.

Svaku od knjiga pomenutih autora radila sam nemajući u vidu ostale. Uostalom, to je trajalo više od deset godina. Sada, u jednoj knjizi koju provodim kraju, oni se “sreću” i sa onima koji su drugačije mislili od njih, ali i međusobno. Sve je mučilo isto pitanje: kako da mali, siromašan i zaostao narod opstane među drugim narodima i sličnih njemu i različitim od njega. Zaključak je fascinantан. Prvi, dominantni, uvereni da su sô naroda, arogantno su odbijali dijalog. Ali, ni drugi nisu stigli da između sebe povedu dijalog: presecali su ih izgoni, prerane smrti i ubistva.

Ponekad se može čuti da niko od “mojih” autora nije dobio zamenu. Ali, postoje njihove knjige koje, ako još uvek nema zamene, istraživačima istorije Srbije u svetu daju osnove za zaključak da je u njoj, osim sna o velikoj državi i ratova za nju, postojala i druga mogućnost: razvoj realne države srpskog naroda u dubinu. Drugim rečima: Evropa u kontinuitetu. Neprestano uništavana, ona se kao alternativna istorijska tendencija do sada održala. To nije bila nasumična strategija izdavačke delatnosti Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji. Ona je proistekla iz realno pluralne prošlosti srpskog naroda čiji je izraz i sam Helsinški odbor.

O HELSINŠKOJ POVELJI

Medijska alternativa

*20 godina
na petrometini*
66

Glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava, Helsinška povelja, jedan je od projekata koji je pod istim imenom najduže trajao: prvi brojevi pojavili su se nedugo nakon osnivanja Odbora, a poslednji – Helsinška povelja se, nažalost, silom prilika ugasila – izašao je krajem 2013. godine.

Podsećanja radi treba reći da je početkom devedesetih godina prošlog veka, kad je Helsinški odbor osnovan, u Srbiji, kao i u drugim zemljama koje su se oslobođale socijalističko-komunističkih režima, fenomen ljudskih prava, njihovog poštovanja, a pogotovo njihovih promotera i zaštitnika, nevladinih organizacija, bio svojevrsni tabu. Tako je Helsinška povelja postala forma kojom je Helsinški odbor uspostavio redovnu komunikaciju sa javnošću, u nastojanju da objasni važnost (poštovanja) ljudskih prava i značaj delovanja nevladinih organizacija (NVO) generalno, a pogotovo u posttotalitarnim društvima.

U ovoj sredini ta potreba je bila utoliko veća, jer je sa propašću jednog sistema prestala da postoji i jedna zemlja, čiji je Srbija bila sastavni deo. U prvoj polovini devedesetih rat za njeno nasleđe na prostoru Hrvatske, Bosne i Hercegovine, planiran i pokrenut iz Beograda, besneo je još uvek u svojim najbestijalnijim formama, obeleženim masovnim kršenjem ljudskih prava.

Kako dok je trajao, tako i nakon njega, praktično još uvek, srpska politička i intelektualna elita ne priznaje odgovornost za krvavi raspad bivše zajedničke državne tvorevine. Pokušaj nasilnog prekomponovanja Balkana kao ostvarenja utopije o Velikoj Srbiji završio je u porazu, ali i u zločinu: masovna ubistva, opsada i razaranja gradova, izbeglice, etničko čišćenje, genocid...

Ta brutalna istina o ratovima devedesetih permanentno je zataškavana. U javnom diskursu Srbije narativ o raspadu Jugoslavije i tokom ravnog i gotovo deceniju i po posleratnog razdoblja obeležava interpretacija koja relativizuje odgovornost i krivicu.

Dok je rat trajao, istina o njegovom stvarnom toku, posebno o načinu na koji su tadašnje srpske vojske (uključujući i onu iz tadašnje SR Jugoslavije), policijske snage i razne paravojske pod srpskim znamenjem "crtale" nove granice, proganjajući lokalno nesrpsko stanovništvo, u medijima je grubo falsifikovana. Osim toga, medijski govor mržnje prema narodima protiv kojih se ratovalo bio je prevashodno u funkciji demonizovanja neprijatelja i svojevrsnog opravdavanja zločinačkih akcija.

Zataškavanje i krivotvorene režimske medije koji su devedesetih godina bili najuticajniji kad je reč o formiranju javnog mnjenja – umnogome je opredelilo uređivački koncept glasila Helsinskog odbora. Sve do pada Slobodana Miloševića, odnosno tokom ratnih godina (uključujući i onaj na Kosovu 1998/99) Helsinska povelja je pripadala skromnom broju medija izvan kontrole režima koji su se suprotstavljali ratnoj politici. Istovremeno, ukazujući od početka na njegovu pozadinu i ključne inspiratore. Takođe, svedočeći neposredno o stravičnim zločinima, progonima stanovništva (kako iz Bosne i Hercegovine, tako i nekoliko godina kasnije sa Kosova), genocide u Srebrenici, egzodusu Srba iz Hrvatske, izbeglicama...

Kad su 2000. godine na vlast došle do tada opozicione partije sa demokratskim predznakom, medijska scena u Srbiji je u znatnoj meri nivelišana. Mediji koji su služili prethodnom režimu sa istim entuzijazmom su

promenili stranu, odnosno ponovo su (p)ostali režimski. Malobrojni mediji koji su se tokom devedesetih suprotstavljeni ratnoj Miloševićevoj politici, smatrali su tadašnju opoziciju prirodnim saveznikom u borbi protiv njegovog režima. Sa promenom vlasti, ostali su lojalni nekadašnjim opozicionarima, smatrajući to logičnom posledicom zajedničkog 10-godišnjeg truda da se Slobodan Milošević skloni.

U tim okolnostima Povelja je postala istinska medijska alternativa. Iako, kao neprofitni projekat formalno nije učestvovala u tržišnoj utakmici sa drugim medijima, Povelja je postala nezaobilazna referenca za istinitost informacija koje objavljuje, a pogotovo za razumevanje i tumačenje sunovrata Srbije na kraju XX veka i njegovim produženim delovanjem koje blokira istinsku demokratsku transformaciju Srbije. Najpre, kad je reč o suočavanju s prošlošću kao prepostavci moralne obnove društva.

Naime, osnovni narativ o uzrocima raspada Jugoslavije nije su u javnom diskursu promenio 2000. godine. Krivcima za slom zajedničke države smatraju se "secesionističke" zapadne republike (Slovenija i Hrvatska) koje su se "nasilno otcepile", a u nakaznom ratu koji je taj slom pratio, po ovoj interpretaciji, "sve su strane činile zločine".

Drugim rečima, poricanje istine o razlozima za rat i o načinu na koji je vođen – dok je trajao – još uvek je na delu. Srbija, odnosno njena politička, kulturna, crkvena, medijska itd. elita nije spremna za ozbiljno samopreispitanje ostvarivosti svojevremeno postavljenih, anahronih ciljeva, a pogotovo ne za svođenje bilansa, proizašlog iz tog istorijskog debakla. Dobrim delom svakako i zbog toga što se s ostvarenjem nekih od najvažnijih tada postavljenih ciljeva (Republika Srpska, Crna Gora) računa u perspektivi, odnosno u nekim drugačijim međunarodnim okolnostima.

Uređivački koncept Helsinške povelja od početka je bio na drugoj strani: kao oponent etnonacionalističkih, velikodržavnih težnji suprotstavlja se dominantnoj struji aktuelnih i istorijskih falsifikata, govoru mržnje, ratnoj propagandi...

Još tokom devedesetih Povelja je postala i tačka oslonca onog dela srpske intelektualne elite koja nije pristala na opšteprihvaćenu laž. A, to je pogotovo postalo važno nakon ratova, kad je počela bitka za njihovu (re)interpretaciju.

Osim za profesionalne novinare (Teofil Pančić, Dimitrije Boarov, Slobodanka Ast, Ivan Mrđen, Ivan Torov, Stipe Sikavica, Bojana Oprijan Ilić, Bojan Tončić, Irena Antić...) njene su stranice bile otvorene za sve ljude od integriteta i lične hrabrosti. Međusobno različite po zvanjima, profesionalnim karijerama i ličnim sudbinama – istoričari (Latinka Perović, Olga Popović Obradović, Olivera Milosavljević...), diplomati (Novak Pribičević, Ljubivoje Aćimović, Milan Šahović...), pravnici (Dragoljub Todorović...), nezavisni eksperti i analitičari (Vladimir Gligorov, Davor Gjenero...), književnici (Dragan Velikić...) itd., povezivalo ih je poznavanje dubljih slojeva istorijskih tokova, uvažavanje činjenica i argumenata, kao i spremnost na raspravu o bliskoj prošlosti. Suprotstavljajući se atmosferi “estetizovanog nacionalizma kao patriotizma” (Todor Kuljić) insistirali su na tome da se, kako kaže nemački istoričar Zundhauzen, “raspravlja o našoj sopstvenoj odgovornosti i krivici, što ne znači da nema odgovornosti i onih drugih”. U skladu sa tim opredeljenjem Povelja je insistirala na saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), pratila sudske procese pred njim, objavljivala autentične zapise sa mesta gde su otkrivene masovne grobnice, otvarala prostor za iskaze žrtava stravičnih zločina.

Nakon okončanja ratova i smene režima Slobodana Miloševića, Srbija se deklarativno opredelila za evropski put, sa podrazumevajućom društvenom, političkom i ekonomskom transformacijom u skladu sa modernim evropskim vrednostima. To streljenje nasilno je prekinuto ubistvom premijera Zorana Đindjića, kad se Srbija, naročito tokom premijerskog mandata Vojislava Koštunice, iako formalno privržena evropskoj ideji vratila tradicionalizmu, većoj bliskosti sa Rusijom, odbijajući da prihvati novostvorenu realnost u regionu, pogotovo kad je reč o Kosovu. Iako je evropska agenda, kao

prioritetna spoljnopolitička orijentacija vraćena u javni diskurs dolaskom na vlast koalicije Demokratske stranke i Socijalističke partije Srbije (2008), putovanje prema Briselu je i dalje bilo sporo, kolebljivo, izloženo brojnim opstrukcijama i nedoslednostima.

Ta, još uvek tranzicija-na-pola-puta Srbije, bila je stalna tema Helsinške povelje. Osim što ju je pratila kao stalni “eksperiment u pokušaju”, autori koji su pisali za glasilo Helsinškog odbora argumentovano su dokazivali neophodnost odlučnijeg evroatlantskog pozicioniranja Srbije u aktuelnim globalnim geostrateškim prestrojavanjima. Ta orijentacija još nije postala neupitna ni kad je reč o EU, a pogotovo o NATO, jer je “crvenu liniju” za taj korak Beogradu postavila Rusija.

Istovremeno, Povelja je nastojala da u svakoj prilici Evropskoj uniji i njenim čelnicima skrene pažnju na neophodnost prihvatanja Srbije, odnosno njenog stavljanja u evropski okvir. Kao i celi region Zapadnog Balkana, Srbija je u međuvremenu mnogim promašajima i pogrešnim izborima koje je pravila potrošila (ako ih je uopšte imala) sopstvene potencijale za taj politički, društveni i ekonomski izazov.

Doslednost uređivačkog koncepta Helsinške povelje trajao je i opstao gotovo dve pune decenije. Iako je uvek bila neprofitni projekat, sa respektabilnim tiražom od 3000 primeraka, dostavljanih na adrese čitalaca širom zemlje, regiona i daljeg inostranstva, uprkos stalnim osporavanjima i optužbama, stekla je zavidnu reputaciju kredibilnog izvora i tumača ovdašnjih zbivanja.

Njeno dugogodišnje izlaženje bilo je moguće zahvaljujući međunarodnim donatorima, prvenstveno iz skandinavskih zemalja, među kojima se izdvajaju Norveška i Švedska.

Praznina koju zbog toga što više ne izlazi osećaju autori koji su godinama pisali za nju, kao i mnogobrojni čitaoci, najveća je potvrda značaja uloge koju je na medijskoj i društvenoj sceni Srbije imala Helsinška povelja.

HELSINŠKI BILTENI

Vodič na tranzicionom putu Srbije

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji prepoznatljiv je u domaćoj i međunarodnoj javnosti po još jednoj specifičnoj aktivnosti. Iako se formalno odvija na margini širokog spektra različitih projekata, uživa visok rejting među posetiocima našeg sajta: reč je o autorskim tekstovima koji su stekli renome relevantnih think-thank analiza, označenih zajedničkim nadnaslovom "Helsinški bilteni" (HB).

Sudeći po broju posetilaca sajta Helsinškog odbora, bilteni privlače veliku pažnju domaćih, ali, kako se čini, još veću inostranih čitalaca. Promptna analiza nekog značajnog događaja ili fenomena u Srbiji, sa glavnim akcentima reagovanja na njih relevantnih krugova (medija, političara, intelektualaca itd), kao i prognoza mogućeg razvoja svojevrsni su vodič na tranzisionom putovanju Srbije, sa svim oklevanjima, kolebanjima i zastojima. S obzirom da se ovi autorski tekstovi prevode na engleski jezik, dostupni su širokom krugu zainteresovanih. Među redovnim čitaocima biltena su, osim osoblja ambasada stranih zemalja u Beogradu i u regionalnim prestonicama, zvaničnici ministarstava spoljnih poslova širom sveta, međunarodnih organizacija i institucija (Evropska unija, Ujedinjene nacije, OEBS...), kao i aktivista partnerskih i drugih organizacija koje u drugim zemljama deluju kao neprofitne i nevladine asocijacije.

Ta vrsta analiza donela je Helsinškom odboru za ljudska prava i reputaciju respektabilne analitičke organizacije i posebno mesto među drugim nevladnim organizacijama u Srbiji.

Na ovaj način komunikacije sa potencijalnim audotorijumom Helsinški odbor se fokusirao osobito tokom poslednjih godina. Ukupan broj do sada objavljenih biltena premašio je stotinu (godišnje se, u proseku objavi njih 5–6, povremeno više, ali nikad manje). Kao ideja, autorska "obrada" Srbije, njenih tranzisionih potencijala i nedostataka nastala je na tragu pisanja i objavljivanja godišnjih izveštaja. Godišnji izveštaji koji obuhvataju sve aspekte ljudskih prava u Srbiji, ali i sve druge pokazatelje – pravosuđe, tranzicione pravda, ekonomija, mediji, međunarodno i regionalno pozicioniranje Srbije, odnos prema Kosovu, proces približavanja Evropskoj uniji, prisustvo Rusije u zemlji – koji određuju meru tranzicione transformacije Srbije, u

domaćim i međunarodnim krugovima uživaju reputaciju relevantnih dokumenata. Kako se oni pojavljuju samo jednom u godini, pokazala se potreba analize pojedinih važnih događaja i u međuvremenu.

Intenzivnije pisanje HB koincidiralo je sa premijerskim mandatom Vojislava Koštunice, odnosno sa prvim ozbiljnim zastojem u evrointegracionim procesima. Iako je tokom njegovog mandata na osnovu tzv. dobrovoljnih pre-daja ostvarena najplodotvornija saradnja sa Haškim tribunalom kad je reč o broju optuženih koji su se našli u Ševeningenu (tek nekoliko godina kasnije uhapšeni su i predati Tribunalu najtraženiji optuženici Radovan Karadžić, Ratko Mladić i Goran Hadžić), evropsko opredeljenje Srbije postajalo je sve upitnije. Naime, nakon uspešnog referendumu, Crna Gora je napustila dota-dašnju klimavu državnu zajednicu sa Srbijom, a bivalo je i sve očitije da se Kosovo primiče nezavisnosti (proglašena 2008). Nikad preterani evroentuzijazam Vojislava Koštunice za približavanje EU, tokom takvog razvoja događaja naglašeno je kopnio, da bi pri kraju njegovog mandata gotovo sasvim posustao. Iako je na potonjim izborima pobedu odnela Demokratska stranka, proklamujući proevropsku agendu (pobednička koalicija nastupala je pod imenom "Za evropsku Srbiju"), na kojoj je predsedničke izbore dobio i njen predsednik Boris Tadić, zbog odsustva državničke hrabrosti za rešavanje nekih ključnih uslova u procesu približavanja, evropsko putovanje Srbije delovalo je kao beskonačni hodajući maraton.

Održavanje Srbije na evropskom putu Helsinski odbor smatra jednom od svojih najvažnijih misija. To se, kao što je to slučaj i u mnogim drugim formama delovanja i projektima za koje aplicira, odnosi i na poruke koje su odašiljane posredstvom biltena. A njihova tematska preokupacija uvek su bili događaji koji su nagoveštavali, makar i skromni napredak na evropskom putu, a pogotovo oni koji su je od njega udaljavali. Ilustracije radi, može se navesti, praktično serija biltena tokom nekoliko letnje-jesenskih meseci 2011. godine, kada su na granici Kosova i Srbije, na graničnim prelazima Brnjak i Jarinje podignute barikade. Ta navodno spontana pobuna srpskog stanovništva na severu Kosova koja je trajala više od dva meseca i obilovala nizom

ozbiljnih incidenata (uključujući i neke sa smrtnim ishodom) bila je najozbiljniji izazov deklarativnom evropskom opredeljenju tadašnje administracije. Rasplitanje tog dela kosovskog čvora nakon posete Beogradu nemačke kancelarke Angele Merkel, sveobuhvatno je komentarisan i analiziran u spomnutim biltencima koji još uvek nisu izgubili na aktuelnosti.

U istom kontekstu praćeni su i odnosi sa Rusijom, čije prisustvo na Balkanu, a pogotovo u Srbiji poslednjih godina postaje sve ambiciozniјe: u političkom, ekonomskom, bezbednosnom i kulturno-informativnom smislu. Poziciju Srbije, odnosno njeno balansiranje između proklamovanog evropskog puta i očuvanja dobrih odnosa sa Moskvom, dodatno je iskomplikovao razvoj događaja tokom poslednjih godinu dana. Na jednoj strani, dramatična kriza u Ukrajini, a na drugoj (delimično sa njom povezana) izgradnja gasovoda Južni tok. Alternativni pravac snabdevanja balkanskog regiona i delimično evropskog kontinenta, koji bi prolazio i kroz Srbiju, nije još usaglašen sa energetskom politikom EU, što povećava neizvesnost u vezi sa njegovom realizacijom.

Uprkos činjenici da se, osim što su veoma čitani smatraju kredibilnim putokazom za razumevanje uzroka i posledica zaostajanja/napredovanja u evropskim integracijama i društvenog prihvatanja evropskih vrednosti, donatori ne pokazuju preveliki entuzijazam za podršku ovom projektu. Drugim rečima, od ukupno nešto više od 100 do sada objavljenih biltena, neposrednu finansijsku podršku imalo je nešto više od trećine. Pri tome se značajnom donacijom, za ukupno 20 biltena izdvojila se američka Nacionalna zadužbina za demokratiju (NED), tokom 2010. godine; osim što se svi mogu naći na našem sajtu, šest ih je objavljeno u dnevnim listovima (najpre u "Našoj borbi", dok je nakratko ponovo izlazila, a potom u "Danasu"), kao posebni dodaci; takođe, Fond za otvoreno društvo (FOS), uključujući projekat koji je upravo u toku podržao je 19, a Balkanski fond za demokratiju – pet. Uprkos tome, Helsinski odbor i njemu bliski spoljni saradnici ne odustaju od nastojanja da pravovremeno i uvek u aktuelnom kontekstu tumače značajne segmente kompleksnog preobražaja srpskog društva u procesu prihvatanja evropskih standarda i vrednosti.

ANALIZA MEDIJA

Etički standardi sve niži

Bez profesionalnih medija, novinarskog zanimanja za ljudska prava, ranjive, obespravljene i ugrožene, bez negovanja manjinskog mišljenja u javnoj sferi i medijskog pluralizma koji se čita u raznosvrsnosti sadržaja, tema i ideja, nema demokratije. Zbog toga su, od osnivanja Helsinškog odbora mediji i sloboda izražavanja u centru naše pažnje. Otvarili smo najosetljivija pitanja medijske tranzicije u Srbiji, provocirali debate, rizikujući medijsko ignorisanje i “dobar imidž” u javnom diskursu.

U vreme Slobodana Miloševića mediji su bili instrument politike čija je osnovna funkcija bila opravdanje velikosrpskog projekta i rata u bivšoj Jugoslaviji, do koga je taj projekat doveo. Očekivanja da će se mediji oslobođiti i promeniti nakon petooktobarske smene režima nisu se ispunila – mediji nisu odgovorili na kontroverze tranzicije u Srbiji, već su postali deo tih kontroverzi i doprineli daljem zbumjivanju građana. Do konfuzije je zapravo došlo zbog odsustva političkog konsenzusa o novom sistemu vrednosti i raskidu sa Miloševićevim nasleđem. Brutalna represija nad medijima iz devedesetih pretočila se u suptilne mehanizme kontrole. Kako su se vlade menjale tako su i ovi mehanizmi prelazili iz jednih ruku u druge, uvek ostajući kod onih na vlasti. Helsinški odbor je u izveštaju za 2009. konstatovao da “ako su devedeset godina pritisci na medije bili otvoreni i grubi, uz drakonske kazne, (...) sada su ti pritisci mekši, ali po posledicama ubitačniji”.

Odnos medija prema pitanjima na kojima su se prelamala dva sistema vrednosti, odnosno uslovna podela na reformiste/antireformiste i preko kojih bi se pokazala ključna razlika u odnosu na Miloševićev režim i velikosrpski državni projekat, analiziran je u jednom od najznačajnijih istraživanja Helsinškog odbora: “Mediji u postoktobarskoj Srbiji – nepromenjena matrica” (2004). To su: Haški tribunal i suđenje optuženima za ratne zločine, rešavanje statusa Kosova, odnos prema susedima, pitanje decentralizacije (pre svega odnos prema autonomiji Vojvodine), manjine, odnos prema nevladinim organizacijama i civilnom društvu. Nepostojanje motivacije za otvaranje tema ključnih za demokratizaciju Srbije – priključivanje Evropskoj uniji, ranjive grupe u društvu, osetljive teme društvene tranzicije kao

što je preispitivanje prošlosti – jedan je od bitnih nedostataka medijskog delovanja.

Kao posebno pitanje iskristalisao se i odnos prema reformskom nasleđu Zorana Đinđića što se u medijima prelamalo preko praćenja suđenja premijerovim ubicama i medijskog linča njegovih najbližih saradnika. U zborniku “Zoran Đinđić: Etika odgovornosti” (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2006, urednik Latinka Perović) tekst “Medijska slika Zorana Đinđića” (Izabela Kisić i Ksenija Lazović) bavi se analizom kampanje kojoj je bio cilj kriminalizacija premijera čime je trebalo zamagliti političku pozadinu rušenja reformske opcije. U medijima nikada nije otvoren dijalog o tim važnim pitanjima za tranziciju srbjanskog društva.

Za desničarsku radikalizaciju društva i, najpre, ogroman uspon Srpske radikalne stranke (SRS), a potom populističke Srpske napredne stranke nastale iz SRS, veliki deo odgovornosti snose i mediji. Medijska strategija (2011) i set medijskih zakona (2014), doneti su pod pritiskom međunarodne zajednice i usklađeni sa međunarodnim standardima. Primedbe međunarodne zajednice svode se isključivo na zakonsku regulativu, dok su sva druga pitanja u vezi sa medijskom etikom ili sistemom vrednosti ostavljana domaćoj stručnoj javnosti koja se pokazala nedovoljno snažnom da se suoči sa tim problemima. Ukaživali smo na to da promena zakonske regulative u oblasti medija nije dovoljna da se promeni i matrica izveštavanja. Privatizacija (doduše, nedovršena) i komercijalizacija medija nisu oslobodili medije političke kontrole niti su doneli novi kvalitet i pluralizaciju medijskih sadržaja. Sadržajem, mediji veoma liče jedni na druge, manjinsko mišljenje je potisnuto na marginu, ili izloženo neprimerenoj kritici i zasuto govorom mržnje. Medijski pluralizam tako se svodi na statistiku i broj glasila, a ne na raznovrsnost sadržaja u različitim glasilima.

Tabloidizacija medija je danas ključna reč u opisu medijske scene Srbije. Odnedavno, zaštitnik građana Saša Janković uneo je novi pojam – tabloidizacija države, sažimajući posledice uzajamnog odnosa države i medija. Među prvima smo, odmah nakon 5. oktobra (2000), ukazali na opasnost od tabloidizacije čitave javne sfere i posledica koje može da ima za socijalnu i političku provincijalizaciju društva. U momentu kada su u Srbiji stvoreni uslovi za veće medijske slobode eksplodiralo je tržište tabloida koji su objavljivali informacije i proizvodili medijske afere iza kojih su stajale političke interesne grupe i domaći tajkuni, čiji je cilj bio blokiranje reformi. Još početkom prošle decenije upozoravali smo da tabloidi nameću "svoje teme" i drugim medijima ostvarujući ogroman uticaj na javno mnjenje. Saterani u čorsokak pred najezdom tabloida na tržištu, malobrojni nezavisni mediji, koji su ugled gradili u Miloševićovo vreme kao profesionalna, nezavisna i antiratna glasila, u novim uslovima teško su nalazili novi identitet. Medijska alternativa potisnuta je na margine, gubeći svojevrsnu prosvetiteljsku ulogu koju je imala u vreme Miloševićevog režima. Tabloidno novinarstvo prija javnom mnjenju, gotovo dve decenije indoktriniranog nacionalizmom i strahom od Zapada i Evrope koje je iz ratova u bivšoj Jugoslaviji izašlo potpuno osirošašeno i poraženo.

Novinarski etički standardi i dalje klize nadole, a profesija je ruinirana do mera drastičnih posledica i za buduće generacije novinara. O etici srpskog novinarstva u okviru medijske struke dugo se čutilo. Tek 2005. godine formiran je Savet za štampu pri Medija centru, sačinjen od novinara iz različitih redakcija, koji izdaje jednomesečne izveštaje o poštovanju profesionalnog kodeksa u štampanim medijima. Nastanak i jačanje mnogih organizacija u Srbiji koje zagovaraju nasilje prema neistomišljenicima posledica su, između ostalog, jezika mržnje ali i stigmatizacije i marginalizacije zagovornika ljudskih prava i sloboda u medijima.

Izveštaji Helsinškog odbora o medijima devedesetih nisu izgubili na aktuelnosti i predstavljaju osnovu za buduća istraživanja. Oni su bili važni za Tužilaštvo Haškog tribunala i međunarodne eksperte u pripremi dokumentacije za analize srpske propagande pred Tribunalom. Insistiranje Helsinškog odbora na raspravi o ulozi medija u ratu imalo je efekta i u Srbiji. Nezavisno udruženje novinara podnelo je u julu 2009. krivične prijave protiv novinara i medija koji su se tokom raspada SFRJ stavili u službu ratne propagande, a Tužilaštvo za ratne zločine objavilo knjigu "Reči i nedela" (2011), u kojoj su predstavljeni primeri ratne propagande.

Šansa da u Srbiji počne da se ozbiljno govoriti o ratu u bivšoj Jugoslaviji, odgovornosti Srbije za taj rat i organizovane ratne zločine, javila se nakon što je vlada Zorana Đinđića izručila Slobodana Miloševića Haškom tribunalu (2001). Umesto da mediji daju prostor sadržaju optužnice, kako bi se to pitanje otvorilo u javnosti, u Srbiji je sprečen dijalog na tu temu. Mediji su relativizovali zločine počinjene u ime srpskog naroda u cilju da se spreči rasprava o moralnoj odgovornosti. To su činili koristeći različite mehanizme: diskreditovanje svedoka, umanjivanje značaja priznanja krivice, odnosno navoda iz optužnice; romantizovanje optuženih, empatiju prema porodicama optuženih; komentarisanje procesa isključivo sa stanovišta advokata optuženih; zanemarivanje žrtava i njihovih porodica.

Jedina višemesečna i sadržinski najznačajnija medijska polemika u postoktobarskoj Srbiji vođena je na stranicama nedeljnika *Vreme*, a povodom izveštavanja medija o suđenjima pred Haškim tribunalom. Polemika je "izazvana" izjavom predsednice Helsinškog odbora Sonje Biserko. (Objavljena je u knjizi "Tačka razlaza" koju je pripremila istoričarka Olivera Milošavlević u izdanju Helsinškog odbora.)

Helsinški odbor je uvek podržavao nezavisne medije i pred međunarodnim institucijama se zalagao za pomoć slobodnim medijima i profesionalnim novinarima tokom devedesetih. O periodu najbrutalnije represije nad nezavisnim medijima u Srbiji (1998 – 2000) svedoče i godišnji izveštaji Helsinškog odbora.

Uprkos kontroli i pritiscima kojima su mediji i novinari izloženi, poražavajuća je činjenica novinarske pasivnosti da se tome suprotstave. Za odlaganje tranzicije u Srbiji, odgovornost snose i mediji. Ukazivali smo tokom dvehiljaditih, da je duh osamdesetih i devedesetih o jedinstvu srpskog kulturnog i političkog prostora i dalje dominantan diskurs u medijima te da odražava odnos političkih i kulturnih elita prema susedima i pokazuje da je regionalna politika pomirenja posledica isključivo međunarodnog pritiska. Primeri za to su mnogobrojni: negiranje crnogorskog i bošnjačkog identiteta; negiranje vojvođanske autonomije; o Republici Srpskoj najčešće se piše naširoko i gotovo isključivo nezavisno od Bosne i Hercegovine, a najveće zebnje srpske štampe odnose se na to da li će Republika Srpska opstati. Takođe se održava iluzija da jednog dana može doći do ujedinjenja sa Srbijom; negovanje stereotipa prema Kosovu i kosovskim Albancima.

Još je aktuelna konstatacija Obrada Savića napisana u tekstu "Medijska konstrukcija Srbije: Raskošni spektakl nacionalne bede" u uvodu studije "Štampa: nepromenjena matrica": "Oslobodeno novinarstvo nastavlja da medijski simulira eruptivni nacionalni zanos, praveći se da srpska država i društvo užurbano hitaju u istom, homogenom pravcu, mada dobro znaju da je na delu ubrzavanje u prazninu. (...) Valja i dalje živeti kao da se nacionalističko zlo nije dogodilo: 'osloboden' mediji preuzeli su zadatak da i dalje recikliraju 'herojsku borbu' (nostalgija za frontom) koja je, zahvaljujući međunarodnoj intervenciji, neopozivo iza nas. Usled inercije čistog kruženja već odigrane nacionalne priče, domaći mediji su postali veliko utočište nacionalne nade, sabirno mesto svih srpskih iluzija. Današnje novinarstvo u Srbiji ne predstavlja uzoran korektiv poražavajuće javnosti, primitivne i neobrazovane publike, već obrnuto njen autentični medijski i politički koncentrat".

Razvoj pluralizma medijskih sadržaja biće i u narednoj deceniji jedan od prioriteta Helsinskog odbora. Medijske slobode, ali i analitički i istraživački pristup urednika i novinara temama koje su važne za socijalnu, ekonomsku i političku tranziciju Srbije, biće jedno od glavnih merila za razvoj ljudskih prava i demokratije u Srbiji.

Produkcija dokumentarnih filmova

Snimanje duštveno angažovanih dokumentarnih filmova postala je jedna od značajnijih aktivnosti Helsinškog odbora tokom poslednje decenije. Od 2003. godine snimljeno je 12 dokumentaraca. Među njima, deset jednočasovnih filmova čini serijal "Pogled u prošlost – Srbija 1965 – 1991" koji se odnosi na ključne događaje iz neposredne prošlosti, odnosno one koji su – direktno ili indirektno – doveli do uspona Slobodana Miloševića i jugoslovenskog sunovrata. Polazna osnova i inspiracija za serijal bio je dugogodišnji istraživački poduhvat Sonje Biserko pretočen u knjigu "Yugoslavia's implosion". Intervjujisan je više od 40 učesnika događaja, pravnika, filozofa, sociologa i istoričara koji su istraživali događaje i procese koji su doveli do raspada Jugoslavije. Za serijal su korišćeni i filmski i TV arhivski snimci. Prikazan je u Srbiji na *Televiziji Politika* i u Centru za kulturnu dekontaminaciju, kao i na nekim lokalnim televizijama. Prikazan je u svim zemljama – naslednicama bivše Jugoslavije, a u Bosni i Hercegovini je repriziran nekoliko puta. U ovaj serijal kasnije je uključen i film "Srpska pravoslavna crkva i raspad Jugoslavije" (2005).

Najnoviji film "Žene koje su ubile svoje nasilnike" iz 2012., o nasilju u porodici imao je niz javnih projekcija (jedna od njih održana je za poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije) i podstakao niz debata i novinskih tekstova na ovu aktuelnu i istovremeno veoma delikatnu temu. Po njemu je napravljena i pozorišna predstava "Trpele" u režiji Bobana Skerlića u Beogradskom dramskom pozorištu, a u najavi je i snimanje igranog filma.

Filmovi Helsinškog odbora prikazuju se na seminarima, radionicama i događajima različitih organizacija.

Stalnu filmsku ekipu u radu na ovim filmovima činili su Izabela Kisić (scenario, istraživanje, intervju), Zlatko Paković (režija), Dragoslav Mihajlović (montaža i postprodakcija), Rade i Miloš Radivojša (snimatelji). Muziku za film "Žene koje su ubile svoje nasilnike" radio je poznati muzičar Vlada Divljan.

O sajtu

The screenshot shows the homepage of the Helsinki Committee for Human Rights in Serbia. At the top, there's a banner for a joint protest against extremism. Below it, the main menu includes links for 'AKTUELNOŠĆ' (News), 'INFO' (Information), 'TRANZICIONA PRAVDA / HAŠKI TRIBUNAL' (Transitional Justice / Hague Tribunal), 'Potvrđena presuda za genocid u Srebrenici' (Decision confirmed for genocide in Srebrenica), and 'ostale vesti' (Other news). The right sidebar features a 'PREPORUČU' (Recommendation) section with links to news articles from 2014 and 2015, and a 'DOWNLOAD' section with links to PDF files.

Sledeći komunikacijska tehničko-tehnološka dostignuća, Helsinški odbor je pre desetak godina otvorio i svoj sajt (www.helsinki.org.rs). Sve što se u organizaciji "proizvede" – saopštenja, knjige, bilteni, godišnji izveštaji, analize, dokumentarne serije – promptno se stavlja na sajt. Imajući u vidu da, osim na srpskom sajtima ima i verziju na engleskom jeziku, većina intelektualne "proizvodnje" Helsinškog odbora dostupna je i stranim čitaocima.

Na sajtu Helsinškog odbora objavljaju se takođe i informacije o svim drugim aktivnostima: konferencije za štampu, okrugli stolovi, panel-rasprave, omladinske škole, diskusione tribine, kao i izveštaji o realizaciji drugih specifičnih aktivnosti (monitoring zatvora, psihijatrijskih ustanova i sl.). Osim toga sajt je otvoren za zanimljive i provokativne tekstove, analize, knjige i druge autorske priloge objavljene sa potpisom drugih izdavača, ili u pojedinih medijima u zemlji i inostranstvu.

Broj poseta sajtu Helsinškog odbora koji iz godine u godinu raste, sa jedne strane potvrđuje ispravnost našeg napora da i na taj, savremen način komuniciramo sa javnošću. Sa druge, one još važnije strane, potvrđuju da aktivnosti Helsinškog odbora pobuđuju sve veće zanimanje širokog kruga ljudi, različitih profila, zanimanja i nacionalnosti. Naime, sajt u gotovo

podjednakoj meri posećuju čitaoci iz Srbije, iz drugih zemalja-naslednica bivše Jugoslavije, ali i iz Evrope, Amerike, Australije, kao i iz Ruske Federacije.

Operator sajta Helsinškog odbora, Igor Novaković, od 2009. godine sistemske prati podatke o posetama sajtu. Reč je o sledećim podacima: ukupan broj pregleda (svih stranica, word i pdf fajlova, fotografija i video i audio materijala i ukupna količina gigabajta koja je skinuta sa sajta – pregledani i preuzeti materijali, knjige, tekstovi, video i audio materijali).

Već i brojevi, sami po sebi pokazuju ogromno interesovanje za aktivnosti Helsinškog odbora, koje se iz godine u godinu povećava. Ilustracije radi, dok je 2009. godine registrovano nešto preko 3,7 miliona pregleda, 2013. godine na sajt Odbora “kliknuto je” 4,4 miliona puta; u prvih sedam meseci 2014. godine broj poseta je narastao na gotovo 3 miliona pregleda, pa se može prepostaviti da će broj posetilaca u ovoj godini premašiti 5 miliona. Sličan intenzitet pokazuju i podaci koji se odnose na “skidanje”, odnosno preuzimanje materijala i podataka sa sajta: tokom prve godine praćenja zabeleženo je preuzimanje 141 gigabajta podataka, da bi se četiri godine kasnije brojka gotovo utrostručila – više od 358 gigabajta.

Sudeći po statistici koja je dostupna uvidom u pretraživane materijale, interesovanje posetilaca uvek je bilo veliko za Helsinšku povelju i to, kako na srpskom tako i na engleskom jeziku (iz svake povelje na engleski su

prevodeni uvodnici i još po 4–5 najzanimljivijih tekstova; među knjigama izdvajaju se edicije Svedočanstva, posebno knjige koje se odnose na ratove devedesetih i njihove uzroke, poput “Od poricanja do priznanja” (o genocidu u Srebrenici), “Rat za mir” (napad JNA na Dubrovnik), “Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta”... U poslednje dve godine među najčitanije svrstava se i knjiga Sonje Biserko “Urušavanje Jugoslavije – fatalna privlačnost srpskog nacionalizma”, odnosno njen englesko izdanje “Yugoslavia's Implosion”, kao i najnoviji Dokumenti Komisije UN o zločinima protiv čovečnosti u Severnoj Koreji; u tročlanoj komisiji UN jedna od članica bila je i predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava Sonja Biserko.

Zanimanje čitalaca sa svih strana sveta svakako je i za Helsinški odbor veliko priznanje i nagrada za uloženi trud. Međutim, veoma je važna i činjenica da je gotovo svih godina, otkako se posećenost sajtu prati, najveći broj posetilaca iz Srbije. Imajući u vidu da je Helsinški odbor u javnom diskursu često meta osporavanja i kritika za navodnu “antisrpsku poziciju”, može se prepostaviti (sajt nije otvoren za komentare) da među čitaocima ima priličan broj onih koji se sa stavovima Odbora ne slažu. Čak i ova svojevrsna “tiha komunikacija”, može biti u funkciji pospešivanja argumentovane rasprave i dijaloga o nedavnoj prošlosti i sadašnjosti toliko neophodnih srbijanskom društvu.

Kampanje protiv Odbora

Helinški odbor za ljudska prava (HO) i posebno, predsednica Sonja Biserko, kontinuirano su od devedesetih godina prošlog veka među najnapadanijim braniteljima ljudskih prava u Srbiji, bez obzira na promene vlasti. Glavni motiv napada su precizna analiza i dekodiranje srpskog nacionalizma i njegovih dramatičnih posledica za region i samu Srbiju. Dugotrajne i organizovane kampanje u kojima je konkretno Sonja Biserko proglašavana za domaćeg izdajnika, saradnika neprijatelja i slično, i u miru i u ratu, organizovane su periodično, obično uoči značajnih društvenih i političkih prekretnica i događaja, kao što je, na primer, proglašenje nezavisnosti Kosova. Kampanje mržnje počinjale bi u medijima, potom bi se prenosile na internet forume, e-mail poruke sa pretnjama fizičkim nasiljem, i imale su za cilj da mobilisu grupe i pojedince na nasilnu akciju.

Bilo je i fizičkih nasrtaja “gnevnih” građana na javnim mestima. Pre nekoliko godina provaljeno je u stan predsednice Helsinškog odbora iz koga ništa nije odneto, a počinioci i njihovi motivi nikada nisu pronađeni. Mediji koji su je proglašavali za izdajnika, špijuna i slično, više puta su objavili adresu njenog stana. Helsinški odbor je često pod pritiskom bio prinuđen da skine tablu sa natpisom organizacije ispred svojih prostorija, nekada su je i drugi uništavali. Na zidovima ispred kancelarije u centru grada često smo nailazili na zidove ispisane antisemitskim parolama i kukastim krstovima. U vreme komemoracije srebreničkim žrtvama ispred prostorija Helsinškog odbora, protestovali su ekstremni desničari.

Politički cilj kampanja posle 2000. godine jeste svojevrsni ustupak konzervativnom, desničarkom bloku, da bi se, na drugoj strani, donele nepopularne odluke; odnosno, da bi se pod pritiskom međunarodne zajednice napravio zaokret u (dotadašnjoj) politici. To je, na primer, očigledno u već pomenutom odnosu prema Kosovu: vlada postaje kooperativna i parafira sporazum Beograd – Priština, ali, istovremeno podstiče, koristeći sofistirane, teže prepoznatljive mehanizme neprijateljsko ponašanje prema najoštrijim kritičarima prethodne pogrešne politike prema Kosovu, čija je jedna od osnovnih karakteristika bila kršenje ljudskih prava.

Visoki državni funkcioneri, ma iz koje stranke dolazili, nikad nisu javno osudili kampanje protiv Sonje Biserko i Helsinškog odbora. Naprotiv, neretko su ih podstrekivali ili pak prečutkivanjem odboravali. Novi signal za otvorene napade na predsednicu Helsinškog odbora, kao i na druge zaštitnike ljudskih prava, recimo, dao je 2012. godine, na početku svog mandata ministar pravde Nikola Selaković, kad je u jednoj od najgledanijih političkih TV-debata “Uticak nedelje” izjednačio Sonju Biserko sa vodom ekstremističke desničarske organizacije “Naši”, Ivanom Ivanovićem.

Ekstremne desničarske organizacije, samo su glasnogovornici i najvidljiviji akteri napada, jer u stvaranju neprijateljske atmosfere učestvuje mnogo širi krug aktera – mediji, političari i državni funkcioneri, intelektualci, Srpska pravoslavna crkva, ali i opskurne ličnosti sa estrade, kao i osuđeni kriminalci koji takođe kreiraju javno mnjenje.

Agresivnim kampanjama protiv branitelja ljudskih prava stvara se i izmenjena percepcija o tome ko je žrtva, a ko napadač. Stalno ponavljanje određenih laži o Sonji Biserko, postalo je lajtmotiv mnogih medija (ne samo tabloida), i ostavilo je duboke posledice u javnom mnjenju. Cilj je da se u društvenoj zajednici stvari širi konsenzus podrške napadaču kad napada žrtvu, “jer je žrtva nacionalni izdajnik i to zaslužuje”.

Jedna od poslednjih kampanja protiv predsednice Helsinškog odbora vođena je krajem 2013. i početkom 2014., zbog toga što je bila svedok Hrvatske u procesu protiv Srbije (za agresiju i genocid) pred Međunarodnim sudom pravde.

Ovo je paradigmatičan primer otvorenih i prikrivenih napada na zaštitnike ljudskih prava u "demokratijama na pola puta", tranzicionim društvima sa neprevladanom autoritarnom i konfliktnom prošlošću, gde još ne postoje jasna načela i mehanizmi zaštite branilaca ljudskih prava i zagovornika demokratskih promena. Intenzivna medijska kampanja praćena je grubim pretnjama na internetu, neprijateljskim komentarima čitalaca i upozorenjima "zabrinutih građana".

Uoči zakazanog procesa pred Međunarodnim sudom pravde i nakon njega, redali su se naslovi i tekstovi u novinama koji su, sa ciljem diskreditacije svedokinje Sonje Biserko sugerisali da je ona "svedočila po zadatku", da kao "ekonomista po obrazovanju nema odgovarajući nivo znanja i profesionalne veštine da bude svedok", da je optužila Srbe da su jedini krivci za raspad Jugoslavije, da "na taj način ne bi svedočila ni Hrvatska stranka prava".

Neki od ovih tekstova ("Večernje novosti", jedan od najtiražnijih dnevnih listova) pozivali su državu na represivne mere protiv svedokinje Sonje Biserko, kršeći time pravo na zaštitu svedoka i slobodu govora, što spada u osnovna ljudska prava. Iz postovanih komentara građana jasno se vidi da su objavljeni tekstovi imali za cilj stvaranje i učvršćivanje neprijateljstva prema njoj. Analiza komentara čitalaca pokazuje da su oni identični porukama novinskih tekstova i komentara, ali često još eksplicitnije izraženi. Oni se mogu svrstati u nekoliko grupa: radikalne mere u organizaciji bezbednosnih službi (saobraćajna nesreća, puštanje virusa, na primer), pokretanje sudskog postupka za veleizdaju, proterivanje iz zemlje i oduzimanje pasoša...

Širi kontekst kampanje karakteriše i veliki uticaj nacionalističke konzervativne desnice u javnom diskursu, čije su mete zaštitnici ljudskih prava.

Nijedan visoki državni funkciner nije javno osudio grube napade na Sonju Biserko. Naprotiv, pojedini državni funkcioneri odbili su da učestvuju na istim skupovima na kojima se pojavljuje i predsednica Helsinškog odbora. Time je direktno uskraćena javna podrška državnih funkcionera braniteljki ljudskih prava i prečutno data podrška javnim napadima na nju.

Kampanja sličnog intenziteta vođena je i 2008. godine, kad je povod bio godišnji izveštaj Helsinškog odbora o ljudskim pravima za 2007. godinu. I tada su u kampanju bili uključeni vodeći mediji: pre svih, *Politika*, *Večernje novosti* i *NIN* sa napadima koji čak nisu referirali na sadržaj Izveštaja. Okićač za kampanju bio je opširan prikaz profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu Slobodana Antonića o Izveštaju u nedeljniku *Pečat*. (Urednik *Pečata* je direktor Radio-televizije Srbije u vreme Slobodana Miloševića, Milorad Vučelić, najodgovornija medijska ličnost za ratnohuškačku propagandu.)

Godišnji izveštaji imaju za cilj da detektuju najbitnije probleme u zemlji koji usporavaju ili potpuno blokiraju njen razvoj. Takođe, veoma su važni sa stanovišta negovanja kulture sećanja kako bi se izbegla relativizacija ili negiranje odgovornosti za ratove devedestih godina prošlog veka. Rad na pisanju izveštaja sprovodi celokupan tim Helsinškog odbora (zaposleni i saradnici), traje mesecima, podrazumeva brojne konsultacije i sugestije svih autora.

Antonića je, u izveštaju HO, isprovociralo objavlјivanje liste istaknutih profesora Pravnog fakulteta koji su 2001. godine potpisali peticiju protiv Zakona o saradnji sa Haškim tribunalom. Fokus Izveštaja je bio na predstavnicima one konzervativne nacionalističke struje koji su ovom peticijom doprineli stvaranju antievropske atmosfere. U Izveštaju su citirane izjave

ideologa, servisera i apologeta srpskog nacionalizma. Antonić je to nazvao "listom za odstrel Sonje Biserko", a drugi mediji preuzeli tezu.

Takođe, intelektulaci i novinari koji su u Izveštaju pomenuti samo zbog argumentovane kritike njihovih stavova, koristili su, međutim, lične uvrede, vokabular koji poziva na linč.

Ova taktika pretvaranja žrtve u nasilnika, karakteriše gotovo sve kampanje. Pavel Domonji u autorskom tekstu ("Ko brani branitelje ljudskih prava", 5. oktobar 2008), povodom ovih napada piše: "Nije Sonja Biserko dovela Srbiju na loš glas, nego arogancija i brutalnost nacionalista. Nije HO stavio Srbiju na optuženičku klupu Međunarodnog suda pravde u Hagu, nego zločini počinjeni u ime srpske nacije. (...) Napadi su, zapravo, upereni protiv države. Država ne postoji zbog kosovskog mita, cirilice, užičkog kola ili leskovačke mućkalice. Država postoji zato da bi građanima, pa i onima koji se bave ljudskim pravima, obezbedila mir, sigurnost, neometano uživanje ljudskih prava i sloboda. Ako država nije u stanju da to osigura ili to ne želi, onda se postavlja samo jedno pitanje – u čemu je razlika između države i razbojničke bande".

Helsinški odbor o svim pretnjama i napadima redovno obaveštava policiju. Do sada nikada nije utvrđeno ko stoji iza pojedinačnih pretnji i napada niti je ikad pokrenut istražni postupak .

Helsinški odbor će i u narednoj deceniji insistirati na pitanjima važnim za promenu vrednosnog sistema u društvu i bolju poziciju Srbije u regionu i svetu, što podrazumeva valorizovanje odgovornosti Srbije za rat na prostoru bivše Jugoslavije i zločine nad nesrpskim stanovništvom ma koliko to većinskoj političkoj i intelektualnoj eliti izgledalo subverzivno. Otvaranje i rešavanje "neprijatnih pitanja" jedini je put ka unapređivanju slobode i poštovanja ljudskih prava.

Rekli su o Helsinškom odboru

MIRJANA MIOČINOVIĆ

Sabirno mesto “kulture pamćenja”

Ne znam šta se može učiniti da bi se zaštitila ljudska prava u sredini u kojoj postoji tako upadljiva disproporcija između ugroženosti tih prava i želje da se ona zaštite. Ta prava u Srbiji ugrožava pre svega sama država, svaka institucija na kojoj počiva njena moć jeste instrument nasilja nad društvom, a ne zaštitnik njegovih interesa. Takav oblik vladanja indukuje istovetan oblik ponašanja na nivou društva u celini. Svaki pojedinac počinje da liči na državu u kojoj živi: nasilan je prema drugom ili potpuno nezainteresovan za drugog. Nemajući sam nikakvih prava on postaje ravnodušan prema tuđim pravima. Štaviše, svako ko se stavi u poziciju zaštitnika prava koja se njega lično ne tiču postaje njegov neprijatelj. Otud stalna netrpeljivost prema svim organizacijama koje štite drugost, u bilo kom da je ona znaku:

nacionalnom, verskom, seksualnom ili onom koje se tiče radnih sposobnosti ili pak razlika u mišljenju. Razlika, naravno, u odnosu na preovlađujuće mišljenje koje nameće sama država. Stoga ona uopšte ne mora da se trudi da zvanično sprečava takve organizacije u radu, to čini celo društvo mode-lovano po njenoj želji i njenim potrebama.

I kako je uopšte Helsinški odbor za ljudska prava mogao da ima neposrednog uspeha u svom radu u jednom tako atomizovanom, ravnodušnom društvu? Istorija njegovog delovanja svedoči o naporu da se savlada otpor što ga pruža to pervertirano zajedništvo države i društva. I čini mi se da je to slučaj bez presedana.

Nasilno minimiziranje uloge zaštitnika, nije, međutim, uspelo da Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji oduzme ulogu pouzdanog svedoka, da ga spreči da postane sabirno mesto “kulture pamćenja”. Ovo premeštanje težišta sa *sećanja*, kao nepouzdanog, emocionalno obojenog pojma, na *pamćenje* koje se temelji na racionalnosti, u osnovi je celokupne izdavačke

delatnosti Helsinškog odbora za ljudska prava u ovoj sredini. "Odsustvo pamćenja", reći će Kapušćinski, "pruža laži široko polje delovanja". Sva izdanja Helsinškog odbora, od Helsinške povelje, Helsinških svezaka, do Svedočanstava i Ogleda, identifikuju laž i tako stvaraju prostor za istinu. Laž savremenih tumačenja neposredne prošlosti (Svedočanstva), laž političkih obećanja na kojima se temelji savremena "filozofija vladanja" (Helsinška povelja), laž zvanične istoriografije na kojoj se devedesetih zasnivala ideologija Velike Srbije a danas celokupan revizionistički pokret koji je inicirala sama država (Ogledi). Sva ta izdanja jesu *dokazni materijal* ne samo pred "sudom istorije", jer na to društvo ne može da čeka, već pred svakim savremenim sudom od Haškog tribunala do naših sudova, pretrpanih zahtevima za rehabilitaciju notornih zločinaca i kolaboranata. Svi su ti članci, sve su te knjige, pisane rukom časnih ljudi i pouzdanih znalaca, bile meni samoj čvrst oslonac u razmišljanjima o vremenu u kome živim i o svetu koji me okružuje i uz njih sam se osećala ne samo sigurnijom u svojim sudovima, već i zaštićenijom.

ŽARKO KORAĆ

Veliki rezultat male nevladine organizacije

Uspeh u borbi za poštovanje ljudskih prava je jedan od uslova za razvoj društva u Srbiji i jedan od najboljih pokazatelja koliko je ono stvarno demokratizovano.

Srbija je krajem osamdesetih godina prošlog veka skoro plebiscitarno izabrala politiku koja je počivala ne samo na nacionalizmu, već i na bezobzirnom kršenju ljudskih prava uključujući i pravo na život. Ratovi koji su usledili doveli su do strašnih zločina, koji su samo potvrdili da je ugrožavanje ljudskih prava uvek početak erozije svih moralnih normi u jednom društvu i često uvod u zločin.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji nastao je u trenutku masovnog ugrožavanja tih prava na prostoru bivše Jugoslavije i od samog početka svog rada bio je izložen napadima onih koji su ta prava ugrožavali ili podržavali politiku koja ih ugrožava.

Ekstremni agresivni medijski napadi, pretnje, insinuacije o motivima rada, demonstracije ispred zgrade bile su uobičajena reakcija na njegov rad, saopštenja i naročito godišnji izveštaj. Naročito je napadana predsednica Odbora, kojoj je otvoreno prečeno da će biti proterana iz Srbije. Grupe kle-rofašista su više puta pokušale da upadnu i njene prostorije i demoliraju ih.

Trebalo je zaista imati hrabrosti i vere u svoj rad, da bi se izdržala ta pogromaška atmosfera.

Čak i ljudi koji su znali šta su ljudska prava, nisu uvek imali razumevanja za rad Helsinškog odbora i nisu ga podržavali onda kad je trebalo. Njegova beskompromisna kritika stanja ljudskih prava u Srbiji bila je kao ogledalo u kome je svoj lik mogla da vidi naša politička i intelektualna elita. I taj lik često nije bio ono što su oni želeli da vide.

Pa ipak, Helsinški odbor je pokazao retko viđenu upornost i doslednost koja ponekad nedostaje borcima za ljudska prava. Nije pravio kompromise ili se udvarao vlastima. Čak i oni koji se nisu slagali sa izveštajima Odbora, počeli su da polemišu sa njima i da im odgovaraju. I tako je Odbor snažno doprineo da tema ljudskih prava stalno ostane otvorena u Srbiji. Što je jedan od najvećih rezultata dvadesetogodišnjeg rada. Odbor nije dozvolio da to bude samo jedna od tema društenog života, učinio je da to bude centralna tema.

I tako je kroz strašna iskušenja i neprekidne napade dvadeset godina Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji pokazao da je nekome stvarno stalo do ljudskih prava – do prava ugroženih i marginalizovanih, hendikepiranih i proteranih, žigosanih i nesrećnih. Veliki rezultat za malu nevladinu organizaciju i veliki za sve nas kojima je stalo do tih prava.

MARKO ČEPERKOVIĆ

*Prevazišao sam sopstvena
ograničenja*

Rođen u zemlji u kojoj traje stalna borba za demokratsku tranziciju i s nasleđem mučne etničke prošlosti, uvek sam nastojao da postanem akter društvenih promena koje bi predstavljale zamajac drugačijeg razvojnog koncepta. To je podrazumevalo i znatno izazovnije okruženje od uobičajenog i upravo to ponudio mi je Helsinški odbor za ljudska prava. U okrilju jedne od najpoznatijih nevladinih organizacija, čiji su članovi prepoznati kao borci protiv ksenofobije, etnonacionalizma i ostalih retrogradnih društvenih pojava, i okružen pojedincima posvećenim tom značajnom cilju, prevazišao sam sopstvena ograničenja, saznao o zločinima počinjenim tokom raspada Jugoslavije i postao svestan stepena nacionalističkih sentimenata u sopstvenom okruženju. Dobio sam šansu da vodim projekat omladinskih škola za ljudska prava, kao i da se uključim i u kampanju među Srbima na Kosovu, podižući njihovu svest o važnosti glasanja na kosovskim lokalnim

izborima (2010). Sa tim iskustvom postao sam svestan važnosti i značaja borbe za osnovna ljudska prava.

Kao deo Helsinškog odbora, jedne od najpoznatijih i najprominentnijih organizacija, već kao 16-godišnji učenik drugog razreda gimnazije, dobio sam šansu da se iskažem i da profilišem sopstveni karakter. Moja želja za učenjem i znanjem se povećavala uporedno s aktivnošću u Helsinškom odboru, a sazrevala je i vizija o budućnosti kakvu želim za sebe. Postavio sam sebi i nove ciljeve – nakon što završim SciencesPo Paris i College of Europe, čvrst sam u nameri da se vratim u Srbiju, moju zemlju još uvek sapetu duboko položenim crvenim linijama svog teritorijalnog integriteta, raspetoj između Istoka i Zapada. Želim da pomognem da se ti problemi prevaziđu, obogaćen iskustvom i uvidom koje sam stekao u Helsinškom odboru za ljudska prava, sa ljudima koji su njegov deo, koji se još uvek bore za istinu i koji su, u mom slučaju, definisali značenje reči patriotizam.

VLADIMIR GLIGOROV

Izazovi liberalnoj demokratiji

Mada je godišnjica, pogled unapred je preči od ocene prošlih napora. Rastući izazovi liberalnoj demokratiji tamo gde je njen izvorište i ključno uporište, dakle u Evropi, obavezuju na dalju upornu aktivnost na odbrani ljudskih prava i sloboda. Postojala je nuda da će do sada ostvareni napredak biti dovoljan da ne moramo da strepimo da ćemo i sledećim generacijama preneti zadatak da se odupiru autoritarizmu i nasilništvu, ali su uspesi bili privremeni i sve je neizvesnija njihova održivost. Dakle, isti posao nas čeka i u narednim decenijama, štaviše verovatno u pogoršanim uslovima.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Na granici podviga

Istrajati u Srbiji u bilo čemu dvadeset godina već je uspeh po sebi. Ako je reč o nevladinoj organizaciji uspeh je još veći. A, ako ta organizacija analizira i štiti ljudska prava to se već graniči sa podvigom.

Ovde se svako malo obnavljaju sumnje da se pod firmom NVO kriju razni špijuni, a gotovo je opšte mišljenje da se radi o grupi secikesa koji potkradaju strane fondove da bi rušili *srpstvo*, ma šta to značilo.

Ne kažem, bilo je i toga – ali detaljnija analiza pokazala bi da su takvi uvek bili bliski s nekom od naših vlada i da su se lažno predstavljali.

S porastom nade u demokratizaciju srpskog društva čak su i pametni i odgovorni ljudi razmišljali o tome da je došao kraj ovoj vrsti javnog angažovanja. Greše. Nema dovoljno savršenog društva – a Srbija je mnogo daleko od toga – kome nije potreban korektiv politike.

Najveći orden u jednom ovakvom društvu je nositi krst – izdajnika.

SARA VELIMIROVIĆ

Od predrasuda do razumevanja

Tokom obrazovanja u osnovnoj i srednjoj školi susretala sam se sa mnogim predrasudama koje su izvirale iz reči mojih nastavnika i kasnije profesora. Državno obrazovanje u Srbiji je prvi pokazatelj da u našem društву nije došlo do raskida sa zločinačkom politikom iz prošlosti. Takođe, u učionici je uvek vladala tišina ili se negodovalo kad bi se povela reč o događajima iz devedesetih godina u Jugoslaviji. Kad sam prvi put čula za Školu ljudskih prava u organizaciji Helsinškog odbora, moje zanimanje za svet ideja i politike je bilo na vrlo niskom nivou, ali sam znala da je u pitanju drugačiji, nažalost alternativni pristup pitanjima koja su bitna za naše društvo. Sa prethodnim iskustvom iz osnovnog obrazovanja, uvidela sam da su potrebne korenite promene na polju ljudskih prava, odnosa prema manjinama, kao i odnosa prema "Drugima" u kontekstu regiona Zapadnog Balkana. Učestvujući u mnogim aktivnostima koje Helsinški odbor nudi zainteresovanim

mladim osobama, prvi put sam bila ohrabrena da sa znanjem i veštinama koje sam tu stekla počnem da se borim za ono što mislim da je ispravno. Iskustvo mnogih seminara za mlade u Regionalnom programu za ljudska prava i aktivno građanstvo, osnažilo me je da stremim ka novim ciljevima, pa sam tako upisala osnovne studije političkih nauka na prestižnom univerzitetu Sciences Po Paris u Francuskoj, a trenutno ih nastavljam u Centru za studije ljudskih prava u Sjedinjenim Američkim Državama. Rad u Helsinškom odboru za ljudska prava je zauvek promenio moja shvatanja, jer predstavlja primer kontinuirane borbe za ljudska prava, i to ne samo u našem društvu već i u regionu tokom proteklih 20 godina. Helsinški odbor neumorno nastavlja da upozorava na mehanizme političke neodgovornosti i ukazuje na detrimentalne rezultate nepoštovanja ljudskih prava, predstavljajući neizostavni deo našeg društva u tranziciji ka demokratiji. Jedna od glavnih misija Odbora je da u svoje aktivnosti uključuje i osnažuje mlade ljude, koji su ključni deo tog procesa.

TEOFIL PANČIĆ

Najdragocenija manjina

Moguće je da negde postoji zemlja u kojoj Helsinški odbor za ljudska prava – ili neka srodnna organizacija – ne postoji, ne zato što je zabranjen nego zato što je u njoj stanje ljudskih prava tako dobro, štaviše savršeno, da joj HO uopšte nije potreban. Moguće je, kažem, ali ja za takvu zemlju nisam čuo; ako vi jeste, dajte mi njene koordinate, rado bih je posetio, s kartom u jednom pravcu. Samo što, avaj, teško da je to na ovoj planeti, a sasvim sigurno takve nema u našem regionu. I svakako da svakakije ne može biti, to nije Srbija: ni ona miloševičeva, ni postmiloševičeva, ni ova sadašnja, kojoj još tražimo definiciju.

Helsinški odbor u Srbiji nastao je, porastao i “pročuo” se u zla vremena, gorih sigurno nije bilo za naših života; u vreme u kojem su mnogi već i samu sintagmu “ljudska prava” doživljavali kao skarednu psovku i “uvredu nacionalnog bića”. Ljudi u njemu angažovani nisu, nažalost, mogli ni da spreče ni da zaustave rat i zločine, kao što nisu mogli da spreče državne i paradržavne aparate sile da terorišu sopstvene građane tamo “u pozadini”, a i

nakon ratova. Ali su zato činili sve što je bilo u njihovoј moći, od sasvim konkretnе i opipljive materijalne i pravne pomoći žrtvama, pa do ozbiljnog istraživačkog i analitičkog napora usmerenog na traženje uzroka i korena političkih i etičkih stranputica koje su omogućile bujanje nacionalnih predrasuda i netrpeljivosti, kao neophodnog preteksta za (ovakve) ratove i zločine. Takav angažman donosi neku ljudsku satisfakciju, ali usput mora da se plati povisoka cena, u koju spada i “ozloglašenost” koju je HO stekao, a koja se kapilarno širila od zlonamernih i u nepodopštine involuiranih ka duhom nemarnima i neupućenima. Ali, i to je deo cene koju je vredelo platiti, i *neko* je i to morao da učini. Ljudi koji su gradili i održali Helsinški odbor spadaju u onu najdragoceniju manjinu koja nije htela da se izvlači na to da će uvek “neko drugi” da učini nešto.

I na kraju, zašto ne reći i ovo: ništa o Helsinškom odboru Srbije ne govori tako dobro i laskavo kao “likovi i dela” onih koji bi jako, jako voleli da ga nikada nije ni bilo.

O nama

U septembru 1994. godine Sonja Biserko je među svojim prijateljima i poznanicima okupila grupu entuzijasta u nameri da reaktivira Helsinški odbor za ljudska prava (HO). Ta nevladina organizacija koja je kratko vreme uoči raspada Jugoslavije, kao jedna od prvih organizacija tog tipa funkcionala na nivou cele zemlje, ugasila se zajedno sa njom.

Ideja je bila da se u sredini, generalno neosetljivoj na masovno kršenje ljudskih prava u regionu – prvenstveno u Bosni i Hercegovini – ali i u samoj Srbiji kad je reč o manjinama, proizašlo iz ratne politike beogradskog režima, aktivira svojevrsni moralni mehanizam. To je, između ostalog, značilo otvoreno saopštavanje dostupnih saznanja o ratnim zločinima, aktivno zalaganje za procesuiranje ratnih zločinaca pred Međunarodnim kriičnim sudom za ratne zločine u Hagu (MKSJ) i saradnja sa njim, fokusiranje na odgovornost srpske intelektualne i političke elite za krvavi raspad zemlje, uspostavljanje dijaloga sa istomišljenicima u zemljama naslednicama Jugoslavije u cilju obnavljanja poverenja, kao i konkretni napor za povratak izbeglica nakon prestanka ratnih dejstava i potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Prve helsinške “laste”

Osim Sonje Biserko, među osnivačima i aktivistima Helsinškog odbora 1994. godine bili su i Biljana Kovačević Vučo, Borka Pavićević, Seška Stanojlović, Nikola Barović, Filip David, Zorica Trifunović, Elena Popović, Vladimir Đerić i, kao aktivan saradnik Vladan Vasilijević. Još iste godine Borka Pavićević je osnovala “svoj” Centar za kulturnu dekontaminaciju, a nekoliko godina kasnije iz Odbora je otišla i Biljana Kovačević Vučo i osnovala Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM).

Već u ranoj fazi delovanja HO njemu se aktivno pridružuju dvojica poznatih stručnjaka za međunarodno pravo dr Ljubivoje Aćimović i dr Milan Šahović, kao i istaknuti diplomata u bivšoj Jugoslaviji Novak Pribićević. Zahvaljujući njihovoj predanosti i posvećenosti temama kojima se HO bavio, Odbor je postao relevantna adresa u ostvarivanju konkretnih projekata. Pogotovo kad je reč o saradnji sa MKSJ, suočavanju s prošlošću, prihvatanju novonastale realnosti, profilisanju mirovnog procesa nakon krvavih sukoba, povratku izbeglica... Podsećanja radi, Aneks VII Dejtonskog sporazuma – o repatrijaciji izbeglica – sačinjen je upravo na osnovu stručnog podneska dr Ljubivoja Aćimovića.

U tom periodu među zaposlenima značajan doprinos afirmaciji vrednosti koje je Odbor zastupao od prvog dana dalo je više mladih ljudi, u prvom redu Igor Mesner (već više od deset godina zaposlen u kancelariji OEBS u Beogradu) i Nebojša Tasić (zaposlen sada u Agenciji za borbu protiv korupcije); takođe i Ksenija Lazović (analitičar u Ambasadi SAD u Beogradu) i

Sandra Sljepčević (sad u statusu privatne preduzetnice). Neki od njih koji su stasavali zajedno sa Odborom, profilisali su se kasnije na važnim projektima; reč je, između ostalog, o obrazovnim programima za mlade na kursevima i u školama za ljudska prava, kao jednom od, i sada najprepoznatljivijih "brendova" naše organizacije na čijem je koncipiranju i organizovanju od početka radio Nebojša Tasić.

Nakon reintegracije srpske ratne tvorevine, tzv. Republike Srpske Krajine u hrvatski državni okvir i egzodusu Srba s tog područja, potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i Erdutskog sporazuma, u okviru višegodišnjeg projekta povratka izbeglica uporno i predano radilo je dvoje izbeglica – Ninko Mirić (sada na istom poslu kao advokat u Vojniću) i Ljuba Slijepčević (sada u novosadskom Pravosudnom centru za obuku i stručno usavršavanje); tih godina unutar Odbora radila je posebna kancelarija za pomoć izbeglicama kojom je rukovodio Mirko Vukčević, pomagali su mu Vojo Pavlović (sada penzioner) i Mihailo Čolak (sada u Fondaciji za otvoreno društvo), a povremeno i Boris Delić. Veoma važan posao u to vreme radio je i advokat Odbora Ilija Popović, angažovan prvenstveno na odbrani mladića nasilno mobilisanih u regularne i paravojne formacije tadašnje Savezne Republike Jugoslavije u Bosni i Hrvatskoj i na zastupanju oficira JNA drugih nacionalnosti; u prethodnom razdoblju na pravnoj zaštiti prava pripadnika manjinskih zajedница u Srbiji, Hrvata i Bošnjaka u prvom redu, radio je advokat Nikola Barović.

Administrativnim poslovima rukovodila je Aleksandra Saška Šanjević (sada u Fondaciji za otvoreno društvo).

Projekti suočavanja i pravne pomoći

Nakon završetka ratova i smene Slobodana Miloševića došlo je do svojevrsnog raslojavanja antiratne scene u Srbiji. Helsinški odbor se tada čvrsto pozicionira kao organizacija koja neposrednu ratnu prošlost i brutalni raspad zemlje stavlja u kontekst odgovornosti srpske intelektualne i političke elite, odnosno njenih tradicionalnih imperijalnih težnji i aspiracija.

Prvih deset godina nakon tzv. demokratskih promena karakterišu upravo nastojanja da se pronikne u suštinu srpske antimoderne tradicije i njenog antizapadnjaštva, što je u specifičnim formama uobličeno u izuzetno plodnoj izdavačkoj delatnosti. U tom periodu štampano je u više različitih edicija (“Svedočanstva”, “Ogledi”, “Helsinške sveske”...) blizu 150 knjiga. Taj izdavački poduhvat okupio je istaknute predstavnike liberalnog intelektualnog kruga, čije argumentovano razmatranje srpskog istorijskog poraza na kraju XX veka čini nezaobilazni fundus objektivnog proučavanja moderne istorije Srbije. Osim Latinke Perović, zapaženo mesto u realizaciji ovih projekata pripada rano preminuloj profesorki Pravnog fakulteta u Beogradu, Olgi Popović Obradović, kao i profesorki Filozofskog fakulteta Oliveri Milosavljević.

U okviru projekata u vezi sa suočavanjem sa prošlošću urađeno je i nekoliko dokumentaraca koje je potpisala sadašnja izvršna direktorka Odbora Izabela Kisić.

Od tog vremena datira kontinuirani rad sa mladima, u najširem kontekstu građanskog vaspitanja: protiv diskriminacije, za toleranciju, za istinu o nedavnoj prošlosti... Osim Nebojše Tasića, obrazovnim programom odbora

rukovodili su još i Ivan Kuzminović i Jelena Džombić (sada privremeno u Americi). Nekoliko godina je u programu aktivnosti za mlade uspešno radila Marija Radoman (sada asistent na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu).

U tom periodu je u Helsinškom odboru radio veoma profesionalan pravnički tim; njega su činile Nataša Novaković (sada u OEBS), Zorana Marković (prva direktorka Agencije za borbu protiv korupcije), Marijana Obradović (sada u Agenciji za borbu protiv korupcije) i Biljana Stanojević.

Stalna preokupacija Hesinškog odbora je položaj manjinskih zajednica I problemi njihove društvene integracije. Na tom području najduže je aktivno radio Pavel Domonji, sada u kancelariji pokrajinskog ombudsmana u Novom Sadu.

Među projektima sa izrazito humanom dimenzijom koji takođe još uvek traju su monitorinzi stanja u mentalnim institucijama i u zatvorima. Osim pravnika i zaposlenih drugih profila u Odboru, u tim misijama učestvuju i stručnjaci-specijalisti za pojedine oblasti (psihijatri, socijalni radnici, pedagozi...) Stalni član ovog tima je praktično od početka Ljiljana Palibrk koja je više godina bila i šefica područne kancelarije HO u Kragujevcu; osim nje veliki deo posla obavljao je i nekadašnji izvršni direktor HO Ivan Kuzminović (sada u Ambasadi Kraljevine Norveške) i Mara Živkov (takođe zaposlena u norveškoj Ambasadi).

Tokom prvih 10 godina demokratske tranzicije u Srbiji, Helsinški odbor je imao i dve područne kancelarije – u Novom Sadu i u Kragujevcu.

Savet Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji

Sonja Biserko, predsednica, Seška Stanojlović, potpredsednica,
Latinka Perović, Draga Božinović, Safeta Biševac,
Fahri Musliju i Srđan Barišić

Izvršna direktorka

Izabela Kisić

Programska direktorka

Spomenka Grujičić

Tokom dve decenije delovanja Helsinškog odbora, na različitim projektima i u konkretnim aktivnostima bio je okupljen veliki broj saradnika. Uz izvinjenje onima koje smo nemerno izostavili, navodimo neke od njih:

Saradnici

Mirko Đorđević, Vladimir Ilić, Milivoj Bešlin, Srđan Milošević,
Srđan Barišić, Srđa Popović, Naim Leo Baširi, Boris Varga, Zoran Purešević,
Olga Manojlović-Pintar, Jovan Vejnović, Deniza Kostović, Dimitrije Boarov,
Jan Briza, Aleksandar Ivanović, Semiha Kačar, Branko Todorović,
Milanka Šaponja, Drago Kovačević, Ivan Mesner, Baškim Hisari,
Ivan Torov, Teofil Pančić, Olga Zirojević, Dragoljub Todorović,
Zlatko Paković, Željko Hubač, Bojan al Pinto Brkić, Bojan Tončić,
Vladimir Pavičević, Nikola Samardžić, Sanja Vukčević, Nastasja Radović,
Petar Popović, Srđan M. Jovanović, Tamara Kaliterna, Zdenka Šimpraga,
Slobodanka Ast, Ivan Mrđen, Stipe Sikavica, Bojana Oprijan Ilić,
Vladimir Gligorov, Bora Čosić, Lidija Klasić, Dragan Velikić, Petar Luković,
Milenko Marković, Slobodan Inić, Georgije Marić, Mile Lasić,
Rade Vukosav, Gordana Perunović Fijat, Nenad Daković, Zoran Janić,
Sead Hadžović, Tamara Tomašević, Milena Jerotijević, Zoran Milojković,
Ivan Fišer, Dejan Milenković, Marija Jelić, Aleksandar Bezarević,
Gordana Lukić Samardžija, Vladimir Jović, Behljuj Bečaj, Obrad Savić,
Suzana Perović, Milan Petrović, Milan Stanojlović, Tijana Eror,
Marina Bogdanović, Irena Antić, Davor Gjenero, Branko Pavlica,
Aleksandar Sekulović, Nebojša Petrović, Igor Perić, Siniša Stanković,
Vojislava Vignjević, Miroslav Filipović, Velimir Ćurgus Kazimir,
Dragan Veselinov, Boško Jakšić, Svetlana Lukić, Ejub Štitkovac,
Dragoljub Petrović, Ljubiša Sekulić, Branka Kaljević, Radmila Dragičević,
Mira Mesner, Nenad Ilić, Anton Bebler, Vladimir Petrović,
Aleksandar Bošković, Mijat Lakićević, Tanja Topić, Slavica Vučković,
Tatjana Tagirov, Miloš Vasić, Darinka Pejović, Nataša Lazović,
Igor Novaković, Ivan Hrašovec, Dušan Zagorac...

Nisu više sa nama

DR LJUBIVOJE AĆIMOVIĆ (1923–2014)

Prof. dr Ljubivoje Aćimović, jedan od najpoznatijih stručnjaka za međunarodno pravo u bivšoj SFRJ, sa izuzetno visokim ugledom i u međunarodnim pravničkim krugovima, gotovo je od samog početka bio aktiv u Helsinškom odboru za ljudska prava. Svojim znanjem i iskustvom dao je nemerljiv doprinos profilisanju naše organizacije u celini i, posebno, na pojedinim konkretnim projektima.

Naime, dr Aćimović koji je ceo radni vek proveo u Međunarodnom institutu za politiku i privrednu, domaću i međunarodnu reputaciju stekao je u prvom redu svojim ekspertskim angažovanjem na problemima bezbednosti i saradnje u Evropi. Osim što je to bila i tema njegove doktorske disertacije – koja je ušla u klasične priručnike nauke o međunarodnim odnosima kod nas i u svetu – kreativno je učestvovao u radu Konferencije za bezbednost i saradnju u Evropi (KEBS – kasnije OEBS) od 1975, u Helsinkiju do 1991, u Beču.

Duboko lično nesrećan zbog brutalnog načina na koji se Jugoslavija raspala i svestan odgovornosti koga je za takav ishod imala Srbija, poslednje decenije života posvetio je aktivnom delovanju u civilnom sektoru građanske orientacije. Predano se zalagao za kažnjavanje počinilaca ratnih zločina i u tom smislu podržavao je osnivanje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

Drugo bitno područje njegovog delovanja u Odboru bili su projekti u vezi sa sudbinom izbeglica, odnosno mogućnosti stvaranja uslova za njihov povratak domovima iz kojih su bili proterani. Na osnovu njegovog bavljenja tom temom i konkretnih predloga koje je imao sa time u vezi, sačinjen je Anex VII Dejtonskog mirovnog sporazuma (o povratku izbeglica).

Helsinški odbor duguje dr Ljubivoju Aćimoviću veliku zahvalnost.

NOVAK PRIBIĆEVIĆ (1938–1999)

Novak Pribićević je kao jedan od najboljih đaka jugoslovenske diplomatske škole i sam gotovo dve decenije pripadao tom “zlatnom dobu” spoljne politike bivše Jugoslavije. Napustio ju je dobrovoljno 1992. godine, kad i te zemlje više nije bilo.

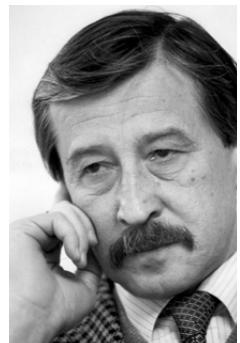
Iako potom više godina marginalizovan u populističkoj srbijanskoj javnosti, gotovo do poniženja, nikad se nije odrekao svoje ljudske i intelektualne čestitosti, moralne čvrstine i doslednosti.

Kompetentan u spoljnopolitičkim temama, a dosledno nepomirljiv u antinacionalističkom i antiratnom stavu, uvek je bio okrenut našem regionu, Evropi i svetu. Ta njegova lična opredeljenost nužno ga je učinila aktivnim akterom nedovoljno velike, ali ipak relevantne antiratne scene u Beogradu tokom poslednje decenije prošlog veka.

Deo svojih ljudskih i profesionalnih kvaliteta ugradio je i u Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, aktivno učestvujući u nizu aktivnosti i na konkretnim projektima.

Novakov angažman bio je izuzetno značajan na rešavanju problema izbeglica, a lično (kao Srbin iz Hrvatske) i profesionalno (jugoslovenski ambasador u Beču i Tirani) bio je veoma zainteresovan za normalizaciju odnosa u regionu i obnovu poverenja među balkanskim narodima. Pomogao je i aktivno učestvovao u organizaciji prvog srpsko-albanskog dijaloga na tlu bivše zajedničke zemlje 1997. godine (u Ulcinju), kao i u sledećim susretima nezavisnih srpskih i albanskih intelektualaca koje je Helsinški odbor organizovao.

Novak nam nedostaje već punih 15 godina.

BILJANA KOVAČEVIĆ VUČO (1952–2010)

Biljana Kovačević Vučo bila je jedan od osnivača Helsinškog odbora za ljudska prava i prvih nekoliko godina generalni sekretar naše organizacije. Iako je kao vrsna pravnica imala sigurnu poziciju u pravosudnom sistemu – najpre u Privrednom sudu u Beogradu, potom i u Vrhovnom sudu – sledeći sopstvena uverenja i osećaj za pravdu dobrovoljno se zaputila neizvesnom stazom borbe za ljudska prava.

Lično hrabra, britka na jeziku i beskompromisna kad je reč o odnosu prema ratnim zločinima, nacionalizmu i neofašizmu bila je osebujna pojava na nevladinoj sceni i, sa samo još nekoliko osoba, predstavljala "zaštitni znak" i svojevrsni simbol borbe za ljudska prava. Među mnogim aktivnostima koje je sa velikim entuzijazmom, energijom i upornošću radila, izdvajaju se nastojanje da se istraži politička pozadina ubistva premijera Zorana Đindjića, kao i zastupanje novinara Željka Bodrožića pred Komitetom UN za ljudska prava, uspevajući da pomeri granice prava i pravde za novinare u Srbiji.

Iako je 1997. godine osnovala "svoju" nevladinu organizaciju Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM), do poslednjeg dana je zajedno sa Helsinškim odborom i još nekoliko organizacija civilnog sektora (Žene u crnom, Centar za kulturnu dekontaminaciju) činila svojevrsni front otpora kršenju ljudskih prava, ideologiji nacionalizma, relativizaciji zločina i falsifikovanju istorije.

DR OLGA POPOVIĆ OBRADOVIĆ (1954–2007)

Olga Popović Obradović je više od decenije bila veoma bliska sa Helsinškim odborom. Olgica, kako su je uglavnom svi zvali, predstavljala je dragocenog saradnika Odbora, pogotovo kad je reč o (u)poznavanju podzemnih tokova srpske istorije iz kojih je u novoj varijanti isplivao na površinu srpski velikodržavni projekat. Za nju je opet, u sredini kojom su o toj istoj prošlosti i iz nje proistekle sadašnjosti dominirali mitovi, podvale, laž i zločini, Helsinški odbor bio prirodni izbor za razmenu mišljenja, raspravu i konkretnu akciju na razvejavanju magli i razbijanju predrasuda.

Radni i životni vek Olga Popović Obradović posvetila je pravnoj nauci i istoriji. Po sopstvenom izboru u skladu sa poreklom i okruženjem sledila je zahteve epohe i atmosferu vremena, čuvajući uvek značajan deo lične slobode. Slobode, koja joj je omogućavala da bude kreativna i originalna u poslu i nauci, da nikad ne žrtvuje naučna saznanja političkim ubeđenjima, već da joj ona budu vodilja u političkom opredeljivanju. Čuvala je pomno profesorski (Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu) i naučnički integritet i iznad svega moralne principe.

Sa otmenošću i distancicom prema svemu – sa lakoćom je nosila i jedno i drugo – Olga Popović Obradović je proputovala životom nepravedno kratko i brzo. Ali je svojim naučnim istraživanjima o modernoj istoriji Srbije, koja se uporno i trajno opirala modernizaciji i Evropi, ostavila dubok trag koga nijedan ozbiljan istraživač ne može zaobići.

Deo velikog duga prema Olgici Popović Obradović, Helsinški odbor je nastojao da namiri objavlјivanjem obimne studije njenih autorski radova pod naslovom "Kakva ili kolika država".

Dosadašnja produkcija

Knjige/edicije

jezik: S—srpski; E—engleski; A—albanski; R—rumunski

Helsinške sveske

br.	NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
1	Srpska elita Serbian Elite	grupa autora group of authors	S E	2000
1	Srpska elita / drugo izdanje Serbian Elite / second edition	grupa autora group of authors	S E	2001
2	Potencijal za promene Potential for Changes	grupa autora group of authors	S E	2000
3	Rusija, Srbija, Crna Gora Russia, Serbia, Montenegro	grupa autora group of authors	S E	2000
4	Individualna i kolektivna prava manjina Individ. and Collect. Rights of Minorities	okrugli sto, izlaganja round-table speeches	S E	2001
5	"Otpor" – više ili manje od politike "Otpor" – in or beyond Politics	Vladimir Ilić	S E	2001
6	Slučaj Ivana Stambolića Case of Ivan Stambolić	dokumenti documents	S E	2001
7	Haški tribunal: naš nesporazum sa svetom The Hague Tribunal: Discord between us and the world	M. Despot, V. Ilić	S E	2001
8	Manjine i izbeglice u Vojvodini Minorities and refugees in Voivodina	Vladimir Ilić	S E	2001
9	U trouglu državne sile – vojska, policija, paravojska In the triangle of the state power	grupa autora group of authors	S E	2001

Helsinške sveske

br.	NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
10	Nenaučena lekcija – srednjoevropska ideja i srpski nacion, program Unlearnt lesson – Centraleuropean idea and Serb national program	C. Ingrao, L. Vrktić	S E	2001
11	Balkanski Rašomon – istorijsko i literarno viđenje raspada SFRJ The Balkans Rachomon – historiography and literature on dissolution of SFRY	T. Kuljić, O. Milosavljević, O. Manojlović-Pintar	S E	2002
12	Tranzicija i manjine Transition and Minorities	okrugli sto, izlaganja round-table speeches	S E	2002
13	Prošlost kao izazov pravu The past as Challenge to the Law	Vladimir Vodinelić	S E	2002
14	Vlasi ili Rumuni iz istočne Srbije i "Vlaško pitanje" Rumanii sau Romanii din Serbia de rasarit	Dragomir Dragić	S R	2002
15	Nacionalne manjine i pravo National Minorities and Law	grupa autora group of authors	S E	2002
16	Tačka razlaza (povodom polemike vođene na stranicama nedeljnika "Vreme" od 1. 8. do 21. 11. 2002.)		S	2002
17	Kako do evropskih standarda (zatvori u Srbiji 2002–2003) How to Attain European Standards (The situation of Serbian Prisons 2002 – 2003V)		S E	2003
18	Oltar i kruna	Bojan Aleksov, Dragoliub Jovanović	S	2004
19	Između načela i prakse (položaj "malih" i "velikih" manjina)	okrugli sto, izlaganja	S	2004
20	Rasplitanje kosovskog čvora: pogled sa obe strane Untying the Kosovo Knot: A two-sided view Shturja e njës së kosovës: shikimi nga dy anë		E A	2005

br.	NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
21	Srpsko-albanski dijalog: budući status Kosova		S	2005
22	Srbija između ustava i ustavnosti	Marijana Pajvančić	S	2005
23	Žene i deca: Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka	grupa autora	S	2006
24	Vojvođanski identitet	Pavel Domonji	S	2006
25	Ljudi na društvenoj margini: Ljudska prava u psihijatriskim bolnicama (septembar 2006 – mart 2007)	grupa autora	S	2007
26	Ka izgradnji održivog kosovskog društva	Izabela Kisić	S	2007
	Moving Towards a Sustainable Society in Kosovo	Izabela Kisić	E	
27	Multietnički identitet Vojvodine: izazovi u 2007–2008.	Pavel Domonji	S	2008
	Vojvodina's Multiethnic Identity: Challenges in 2007–2008.	Pavel Domonji	E	
28	Sandžak: identitet u procepu starog i novog	Sonja Biserko	S	2008
	Sandžak: identity and recent past	Sonja Biserko	E	
29	Sandžak i Evropska perspektiva	Sonja Biserko	S	2010
	Sandžak and European Prospects	Sonja Biserko	E	
30	Zatvori u Srbiji – Praćenje reforme zatvorskog sistema	grupa autora	S	2011
31	Stavovi i verodnosne orijentacije srednjoškolaca u Srbiji	Marija Radoman	S	2011
32	Praćenje reforme zatvorskog sistema u Srbiji 2012–2013 Stanje ljudskih prava u zatvorima 2011	grupa autora	S	2013
	Monitoring Prison System Reform in Serbia 2012–2013 and Prison System in Serbia in 2011	group of authors	E	
33	Briga o mentalnom zdravlju: Po meri ljudskog dostojanstva	grupa autora	S	2013
	Mental Healthcare: Befitting Human Dignity	group of authors	E	
34	Ekstremizam: kako prepoznati društveno зло	grupa autora	S	2014
	Extremism: How to identify social evils	Group of authors	E	

Svedočanstva

br.	NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
1	Ljudi, događaji i knjige	Latinka Perović	S	2000
1	Ljudi, dogadaji i knjige / drugo izdanje	Latinka Perović	S	2001
2	Ima li rezonance	Novak Pribičević	S	2000
3	Hronika međunarodne izolacije	Milan Šahović	S	2000
4	Put u varvarstvo	Srđa Popović	S	2000
5	U raskoraku sa svetom	Milivoje Maksić	S	2001
6	Portreti	Slobodan Inić	S	2001
7	Svet i jugoslovenska kriza	Ljubivoje Ačimović	S	2001
8	Katarza i katarakta	Miodrag Stanislavljević	S	2001
9	Glib i Krv	Bogdan Bogdanović	S	2002
10	Koren zla	Ivan Stambolić	S	2002
11	Poslednja šansa za Jugoslaviju	Haška konferencija	S	2002
12	Druga Srbija – 16 godina posle	Zbomik	S	2002
13	Kosovo: realnost i mit	Ilija Đukić	S	2003
14	Hronika uzaludnog otpora	Slobodan Beljanski	S	2003
15	Krhka srpska vertikalna	Marko Nikežić	S	2003
16	Ispisivanje vremena, u međuvremenu	Laslo Vegel	S	2003
17	Poslednja instanca (1, 2 i 3)	Srđa Popović	S	2003
18	Srbija na orientu	Sonja Biserko	S	2004
19	Između arogancije i poniznosti	Živorad Kovačević	S	2004

br.	NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
20	Milošević vs Jugoslavija	svedočenja	S	2004
21	Izbeglice: žrtve etničkog inženjenjera	grupa autora	S	2004
22	Srebrenica od poricanja do priznanja	Sonja Biserko	S	2005
23	Etnologija svakodnevnog života	Aleksandar Bošković	S	2005
24	Dubrovnik: "Rat za mir"	Branko Vojičić	S	2006
25	Zoran Đindić: Etika odgovornosti – zbornik radova	Latinka Perović	S	2006
26	Kovanje antijugoslovenske zavere I, II	Sonja Biserko	S	2006
27	Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog pokreta	Sonja Biserko	S	2006
28	Izricanje istine	Želimir Bojović	S	2011
29	Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca	Fahri Musliu	S	2007
30	Nedovršeni proces I, II, III	Srđa Popović	S	2007
31	1991: Vukovarska tragedija I, II	Sonja Biserko	S	2007
32	Snaga lične odgovornosti	grupa autora	S	2008
33	Rat u brojkama	Ewa Tabeau	S	2009
34	Proces Vojislavu Šešelju: Raskrivanje projekta Velika Srbija	Sonja Biserko	S	2009
35	Masakr u Suvoj Reci marta 1999.	Fahri Musliu	S	2010
36	Scenografija rata: nova putovanja u Bosnu i Srbiju	Jens Martin Eriksen Frederik Stjernfelt	S	2010
37	Činjenice i tumačenja: dva razgovora sa Latinkom Perović	Olivera Milosavljević	S	2010
38	Verna svojoj profesiji: prijatelji Šeški Stanojlović	grupa autora	S	2011
39	Srbija izgubljena u tranziciji	Sonja Biserko	S	2014

Ogledi

br.	NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
1	U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o "nama" i "njima"	Olivera Milosavljević	S	2002
2	Politika i politika	Miodrag Marović	S	2002
3	Prevladavanje prošlosti (uzroci i pravci promene slike istorije krajem XX veka	Todor Kuljić	S	2003
4	Srpska konzervativna misao	Mirko Đorđević (ur.)	S	2003
5	Srpski ratovi rečima 1884–2000	Mihailo Bjelica	S	2003
6	Potiskivanje i poricanje antisemitizma	Jovan Byford	S	2005
7	Potisnuta istina – Kolaboracija u Srbiji 1941–1944.	Olivera Milosavljević	S	2006
8	Između anarchije i autokratije srpsko društvo na prelazima vekova XIX–XXI	Latinka Perović	S	2008
9	Seljanka u Srbiji – u prvoj polovini 20. veka	Momčilo Išić	S	2008
10	Čaršija: utrina ili Srbija	Tomislav Ognjenović	S	2008
11	Etika feminizma	Ksenija Atanasijević	S	2008
12	Kakva ili kolika država The Parliamentary System in Serbia 1903–1914	Olga Popović Obradović	E	2013
13	Vlast Opozicija Alternativa	Ivan Đurić	S	2009
14	Savremenici fašizma I (Percepција fašizма у београдској јавности 1933–1941.)	Olivera Milosavljević	S	2010
15	Savremenici fašizma II (Југославија у окружењу 1933–1941.)	Olivera Milosavljević	S	2010
16	Demokratske kontradikcije multikulturalizma	Jens Martin Eriksen Frederik Stjernfelt	S	2013

Dokumenti i ostala izdanja

NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
Hate Speech as Freedom of Speech		E	1995
In the name of humanity		E	1996
Srpskohrvatski odnosi i problem izbeglica		S	1997
Lex, pištaljke i laži		S	1997
Pucanje duše	Janja Beč	S	1997
Srpsko-albanski dijalog, Ulcinj jun 1997; Dialogu Serbo-Shqiptar, Ulqin 1997		S,A	1997
Radikalizacija društva u Srbiji		S	1998
Radicalisation of the Serbian Society		E	1998
Samoopredeljenje između autonomije i otcepljenja	priredio: Milenko Marković	S	1998
Kosovo: pravo i politika – Kosovo: Law and politics		S,E	1998
Međunarodna zajednica i Kosovo, zbirka relevantnih dokumenata; International Community and Kosovo, Collection of relevant documents		S,E	1998
Građanin u pravnom sistemu SFRJ		S	1999
Srpsko-albanski dijalog, Dialogu Serbo-Shqiptar; Beograd, novembar 1998		S,A	1999
Radnici i sindikati u Srbiji; Workers and trade unions in Serbia		S,E	2000
Manjine u Srbiji		S	2000
Minorities in Serbia		E	2000
Ka svetu bez mina – YU kampanja za zabranu antipersonalnih mina		S	2000
I Jugoslavija konačno protiv mina – YU kampanja za zabranu antipersonalnih mina		S	2001

NASLOV	AUTOR	JEZIK	GODINA
Izbeglice u Srbiji: Između integracije i mogućeg povratka; Refugees in Serbia: Between Integration and sustainable return	Vladimir Ilić	S,E	2001
Vojna tajna (1 i 2)	Vladan Vlajković	S	2004
Izveštaj o antipersonalnim minama u SCG; Report on antipersonnel mines in S&M	priredila: Marijana Obradović	S,E	2004
Kosovo – lanac uzroka i posledica; Kosovo – a chain of causes and consequences; Kosovo – zinxhiri i shkaqeve dhe i pasojave	album	S,E,A	2004
U potrazi za građanskim identitetom: 10 godina Helsinškog odabora za ljudska prava u Srbiji	grupa autora	S	2004
Odabrani eseji (1)	grupa mladih autora	S	2004
Odabrani eseji (2)	grupa mladih autora	S	2005
Odabrani eseji (3)	grupa mladih autora	S	2005
Svedočenje Vladimira Popovića pred specijalnim sudom na suđenju za ubistvo Zorana Đindjića		S	2006
Evropska konvencija o ljudskim pravima, praktična primena (Priručnici o praksi Evropskog suda za ljudska prava i pregled relevantnog domaćeg zakonodavstva u primeni Evropske konvencije o ljudskim pravima)	uredile: Marijana Obradović i Zorana Marković	S	2007
Vodič kroz zakon o zabrani diskriminacije	dr Dejan Milenković	S	2010
Report on the Status of Implementation of UNSC Resolution 1325 in the Western Balkans		E	2012
Urušavanje Jugoslavije – Fatalna privlačnost srpskog nacionalizma	Sonja Biserkو	S	2012
Farbanje demokratije	Boris Varga	S	2013
The Parliamentary System in Serbia 1903–1914	Olga Popović-Obradović	E	2013
Panonska urbana kultura	Olga Zirojević	S	2014

Godišnji izveštaji

NASLOV	JEZIK	GODINA
Ljudska prava u Srbiji 2000	S	2001
Human rights in Serbia 2000	E	
Ljudska prava u tranziciji – Srbija 2001	S	2002
Human rights in transition – Serbia 2001	E	
Ljudska prava u senci nacionalizma – Srbija 2002	S	2003
Human rights in the shadow of nationalism – Serbia 2002	E	
Ljudska prava i odgovornost – Srbija 2003	S	2004
Human Rights And Accountability – Serbia 2003	E	
Srbija 2004: Ljudska prava i kolektivni identitet	S	2005
Serbia 2004: Human Rights And Collective Identity	E	
Srbija 2005: Sigurnost građana u nedovršenoj državi	S	2006
Serbia 2005: Human Security In An Unfinished State	E	
Srbija 2006: Ljudska prava talac društvene regresije	S	2007
Serbia 2006: Human Rights – Hostage To The State's Regression	E	
Srbija 2007: Samoizolacija – realnost i cilj	S	2008
Serbia 2007: Self-Isolation: Reality And The Goal	E	
Srbija 2008: Ljudska prava, demokratija i – nasilje	S	2009
Serbia 2008: Human Rights, Democracy And – Violence	E	
Srbija 2009: Evropeizacija – dometi i ograničenja	S	2010
Serbia 2009: Europeanization – Accomplishments And Limitations	E	
Srbija 2010 – Ljudska prava: odraz institucionalne nemoćи	S	2011
Serbia 2010 – Human Rights Reflect Institutional Impotence	E	
Srbija 2011: Opstrukcija evropskog puta	S	2012
Serbia 2011: European Option Obstructed	E	
Ljudska prava u Srbiji 2012 – Populizam: urušavanje demokratskih vrednosti	S	2013
Human Rights in Serbia in 2012 – Populism: Entropy Of Democratic Values	E	
Ljudska prava u Srbiji 2013 – Iskonski otpor liberalnim vrednostima	S	2014
Human Rights in Serbia in 2013 – Primordial Resistance To Liberal Values	E	

Naši dokumentarni filmovi

REFORMA 1965.

Kada su i zašto prekinuti procesi demokratizacije i decentralizacije zemlje? Da li je već tada nagovešten raspad Jugoslavije? Sukob modernih i konzervativnih, reformskih i antireformskih, centralističkih i federalnih snaga od šezdesetih dominira Savezom komunista Srbije, ali i srpskim društvom u celini, što se prelamalo i u raspravama filozofske grupe Praxis, kao i tokom studentskih demonstracija bunt 1968. Period ključan za razumevanje procesa koji su doveli do raspada jugoslovenske države i ratova.

OTVARANJE SRPSKOG PITANJA

Krug oko književnika Dobrice Ćosića i grupa Praxis – jedni otvaraju srpsko nacionalno pitanje, drugi zagovaraju jugoslovenstvo. Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih, sličnost dve opozicione grupacije je nesporna – kritika jugoslovenskog socijalističkog sistema. Mnogi Jugosloveni postaju Srbi. Koncept unitarne Jugoslavije prelazi u ideju o kulturnom jedinstvu srpskog prostora. Prilikom prijema u punopravno članstvo Srpske akademije nauka i umetnosti 1977. godine, Ćosić drži slovo koje se od tada uglavnom interpretira kroz samo jednu rečenicu – “Srbi su pobednici u ratu, a gubitnici u miru”.

USPON I PAD LIBERALA

Kao odgovor na težnje rukovodstava republika bivše Jugoslavije za sve većom samostalnošću, u srpskim intelektualnim krugovima javljaju se zahtevi za integracijom svih Srba, uglavnom na kulturnom planu. U isto vreme u Srbiji se pojavljuje alternativa i unutar Komunističke partije, poznata kao “liberali”. Liberali rešenje za međunacionalne odnose vide u većoj decentralizaciji Srbije i doslednoj federalizaciji Jugoslavije.

USTAV 1974.

Centralistički model upravljanja je definitivno potrošen. Debata koja prethodi donošenju ustava – sve učestalije se javno govori o Jugoslaviji kao veštačkoj tvorevini, kao tamnici srpskog naroda. Ustav '74 – poslednji je pokušaj da se u okviru federalnog uređenja sačuva višenacionalna zajednica, ali i jedan od uzroka njenog raspada. Ustav ne garantuje političke slobode i tržišnu ekonomiju, ali uspostavlja institucije koje treba da zamene Tita. Pokrajine dobijaju vlastite ustave i po svojim ingerencijama praktično su izjednačene sa republikama. Snažan otpor dominantne kulturne i političke elite većinskog srpskog naroda.

ZAOKRUŽIVANJE NACIONALNOG PROGRAMA

Početak osamdesetih – intelektualne elite počinju kampanju za slobodu govora, koja okuplja intelektualce iz cele bivše Jugoslavije. Jezgro vodećeg opozicionog kružaka, Slobodnog univerziteta, čine profesori iz grupe Praxis. Sredina osamdesetih – srpsku javnu scenu počinju da osvajaju intelektualci koji, u predvečerje raspada zemlje i ratova, kao jedinu alternativu nude nacionalnu državu svih Srba.

Zaokružuje se koncept koji, dolaskom Slobodana Miloševića na vlast, postaje državna politika.

DOGMATIZACIJA PARTIJE

Druga polovina osamdesetih u bivšoj Jugoslaviji – ekomska kriza, narasli dugovi, inflacija, nezaposlenost. Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti, prvi pisani program povodom jugoslovenske krize koji promoviše nacionalno jedinstvo srpskog naroda i van Republike Srbije. U Sloveniji i Hrvatskoj, kao i u pokrajini Kosovo, jačaju tendencije ka većoj samostalnosti. U poslednjoj deceniji komunizma u Istočnoj Evropi, u Srbiji pobedjuje autoritarni koncept. Dogmatska struja u Savezu komunista Srbije, koja na Osmoj sednici poražava politiku kompromisa, ulazi u isto kolo sa nacionalističkim, opoziciono orijentisanim kulturnim elitama.

HOMOGENIZACIJA

April 1987 – Slobodan Milošević odlazi u Kosovo Polje i poručuje: "Niko ne sme da vas bije". U junu 1989. na Gazimestanu objavljuje svoje viđenje rešavanja krize: "Šest vekova posle Kosovske bitke ponovo smo u bitkama, one nisu oružane, mada ni takve nisu isključene". Berlinski zid je srušen. Umesto reforme političkog i ekonomskog sistema, srpska vlast, kulturne elite i vodeće opozicione stranke nastale 1990, praktično postižu konsenzus oko koncepta Velike Srbije.

KOSOVO – EMANCIPACIJA ALBANACA

Emancipacija albanskog naroda na Kosovu nakon Drugog svetskog rata i istorijat kosovske autonomije. Zašto kosovski Albanci 1968. traže republiku? Zašto se iseljavaju Srbi i Crnogorci? Kako su srpske vlasti gušile svaku pobunu Albanaca? Represija prema političkim zatvorenicima najizraženija je upravo na Kosovu. Ukipanje autonomije Kosova nakon neviđene antialbanske kampanje tokom osamdesetih godina.

ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

Reorganizacija JNA i rasformiranje teritorijalne odbrane osamdesetih. Srbija se priprema za rat. Vojni vrh procenjuje da je Milošević "jedini zagovornik" SFRJ, a time i njenih interesa. Armija se udaljava od drugih jugoslovenskih republika, pretvara u srpsku vojsku i igra ključnu ulogu u raspadu Jugoslavije.

MEĐUNARODNA ZAJEDNICA I JUGOSLOVENSKA KRIZA

Međunarodna zajednica pokušava da sačuva Jugoslaviju – da li i kako? Nemačka i Vatikan priznaju nezavisnu Hrvatsku, ali pod određenim uslovima. CIA predviđa raspad Jugoslavije. Konferencija u Hagu – poslednji pokušaj međunarodne zajednice da spreči rat na teritoriji SFRJ. Paralelno se otvaraju mogućnosti za uključenje SFRJ u evroatlantske organizacije i programe – Savet Evrope, PHARE, Evropska banka za obnovu i razvoj, proces pridruženja Evropskoj zajednici...

SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA I RASPAD JUGOSLAVIJE

Srpska pravoslavna crkva (SPC) uspela je da se nametne kao jedan od ključnih faktora u političkom životu Srbije. Kakvu je ulogu SPC imala u raspadu i ratovima na prostoru bivše Jugoslavije, kako je osporavala granice bivših jugoslovenskih republika, kakvi su odnosi SPC sa ratnim rukovodstvima pobunjenih Srba u Hrvatskoj i Bosni, kako se umešala u srpsko-crnogorske i srpsko-makedonske odnose, zašto Vojska pomaže Crkvi – neka su od pitanja na koja odgovaraju naši sagovornici. Oni analiziraju i govore vladike Nikolaja Velimirovića, najcitatnijeg teologa među sveštenicima SPC, ali i u nekim političkim krugovima.

ŽENE KOJE SU UBILE SVOJE NASILNIKE

Ovo je film o ženama koje su njihovi supruzi ili partneri brutalno zlostavljali godinama, ili čak decenijama. Nasilnih veza one su se “oslobodile” tako što su ubile svoje nasilnike. Osuđene su na višegodišnje kazne zatvora. Da li su one kriminalci ili žrtve – uspele da prežive tako što su pravdu uzele u svoje ruke? Zašto nisu mogle da napuste nasilnika? Da li im je neko pomogao da izađu iz nasilne veze? Šta ih čeka posle zatvora? Ovo su samo neka od pitanja na koja odgovaraju zatvorenice koje su ubile svoje nasilne partnere, ali i psihološkinje, pravnice, sociološkinje, poslanice, ekspertkinje za nasilje u porodici. U Srbiji 54 odsto žena trpi neki oblik porodičnog nasilja. Ovo je dokument o toj brutalnosti.

Podaci o poseti sajtu

OD JANUARA 2009. DO KRAJA JULIA 2014.

Pratili smo ukupan broj pregleda (svih strana, word i pdf fajlova, fotografija, video i audio materijala) i ukupnu količinu podataka koja je skinuta sa našeg sajta (u gigabajtima).

2009: UKUPAN BROJ PREGLEDA (HITS) BIO JE 3.716.913, A SKINUTO JE 141,37 GB PODATAKA.

<i>Posete iz zemalja</i>	<i>Najčitanije na srpskom jeziku</i>	<i>Najčitanije na engleskom jeziku</i>
1. Srbija i Crna Gora	1. Izvestaj 2007	1. Svedocanstva 24
2. SAD	2. Ogledi 13	2. Svedocanstva 22
3. Bosna i Hercegovina	3. Sta je pisac hteo da kaze	3. Report 2007
4. Srbija	4. Ogledi 6	4. Svedocanstva 27
5. Nemačka	5. Eseji 1	5. Expert Report – Yves Tomic
6. neodređena evropska zemlja	6. Svedocanstva 28	6. Report 2008
7. Hrvatska	<i>Najposećeniji linkovi</i>	
8. Australija	1. Publikacije	<i>Najposećeniji linkovi</i>
9. Velika Britanija	2. Helsinška povelja	1. About Us
10. Kanada	3. O nama	2. Kosovo
	4. Ljudska prava	3. Reports
	5. Svedočanstva	4. Publications
	6. Dosije Čosić	5. Press Release
		6. Helsinki Charter

2010: BROJ PREGLEDA 3.671.724, PREUZETO JE 238,93 GB PODATAKA.

<i>Posete iz zemalja</i>	<i>Najčitanije na srpskom jeziku</i>	<i>Najčitanije na engleskom jeziku</i>
1. Srbija	1. Helsinška povelja 115–116	1. Svedocanstva 24
2. Srbija i Crna Gora	2. Svedocanstva 28	2. Svedocanstva 22
3. SAD	3. Helsinške sveske 23	3. Helsinki Bulletin No. 71
4. Bosna i Hercegovina	4. Eseji 1	4. Helsinki Files No. 17
5. neodređena evropska zemlja	5. Ogledi 7	5. Report 2007
6. Hrvatska	6. Ogledi 6	6. Helsinki Files No. 10
7. Nemačka	<i>Najposećeniji linkovi</i>	
8. Austrija	1. Publikacije	<i>Najposećeniji linkovi</i>
9. Velika Britanija	2. Helsinška povelja	1. About Us
10. Australija	3. O nama	2. Press Release
	4. Ljudska prava	3. Publications
	5. Saopštenja	4. Reports
	6. Projekti	5. Helsinki Charter
		6. Projects

2011: 3.861.733 PREGLEDA I 253,96 GB PREUZETIH PODATAKA.

<u>Posete iz zemalja</u>	<u>Najčitanije na srpskom jeziku</u>	<u>Najčitanije na engleskom jeziku</u>
1. Srbija	1. Svedocanstva 28	1. Svedocanstva 24
2. SAD	2. Vodic kroz zakon o zabrani diskriminacije	2. Bibliographie Verfasser Herausgebers shriften-1
3. Bosna i Hercegovina	3. Izvestaj2008	3. Del Ponte's Deal
4. neodređena evropska zemlja	4. Helsiňske sveske 23	4. Belgrade – with a foot on the north and an open hand in Brussels
5. Hrvatska	5. Formular za pritužbu Povereniku za zaštitu ravnopravnosti	5. Cultural Model That Reproduces Itself (Helsinki Charter No. 115–116)
6. Nemačka	6. Eseji 1	6. Svedocanstva 20
7. Velika Britanija		
8. Australija		
9. Austrija		
10. Makedonija		
	<u>Najposećeniji linkovi</u>	<u>Najposećeniji linkovi</u>
	1. Publikacije	1. About Us
	2. O nama	2. Press Release
	3. Helsiňska povelja	3. Publications
	4. Ljudska prava	4. Reports
	5. Saopštenja	5. Projects
	6. Edukacija	6. Helsinki Charter

2012: BROJ PREGLEDA SE POPEO NA 3.959.557, A KOLIČINA PREUZETOG MATERIJALA NA 382,07 GB.

<u>Posete iz zemalja</u>	<u>Najčitanije na srpskom jeziku</u>	<u>Najčitanije na engleskom jeziku</u>
1. Srbija	1. Izbjeglice (Pomoć izbeglima)	1. Legal Assistance Report (1 Apr – 30 Jun 2001)
2. SAD	2. Helsiňska povelja 167–168	2. Cultural Model That Reproduces Itself (Helsinki Charter No. 115–116, January – February 2008)
3. Bosna i Hercegovina	3. Helsiňska povelja 165–166	3. What Could be the Prospects of a Country Seeing the Srebrenica Tragedy With Such Indifference?
4. Hrvatska	4. Sonja Biserko počasna građanka Sarajeva	4. Appeal to the International Community
5. Nemačka	5. Sonja Biserko dobila Priznanje za unapređenje položaja žena	5. A Statement at the Seventh Biennial Meeting of the International Association of Genocide Scholars (Helsinki Charter No. 109–110)
6. Velika Britanija	6. Dezorientisano društvo i nesposobna elita bez senzibiliteta za ljudska prava (godišnji izveštaj za 2011)	6. Partners in Crime
7. Australija		
8. neodređena evropska zemlja		
9. Crna Gora		
10. Holandija		
	<u>Najposećeniji linkovi</u>	<u>Najposećeniji linkovi</u>
	1. Helsiňska povelja	1. About Us
	2. O nama	2. Helsinki Charter
	3. Publikacije	3. Reports
	4. Ljudska prava	4. Press Release
	5. Ogledi	5. Srebrenica
	6. Edukacija	6. Publications

2013. SMO IMALI DO SADA NAJVEĆI BROJ PREGLEDA I ON JE IZNOSIO 4.399.670, A SKINUTO JE 358,55 GB.

<i>Posete iz zemalja</i>	srpskog nacionalizma, Sonja Biserko	<i>Najčitanije na engleskom jeziku</i>	5. Open letter to the presidents of the ICJ, the ICTY and Serbia
1. Srbija	4. Helsinška povelja	1. What Could be the Prospects of a Country	6. Report on the fieldtrip for citizens of Serbian enclaves from the territory of Kosovska Kamenica Municipalities
2. SAD	175–176	Seeing the Srebrenica Tragedy With Such Indifference?	
3. Bosna i Hercegovina	5. Helsinška povelja	2. To the Memory of the Victims of the Višegrad Genocide: May Truth Lead to Justice	
4. Hrvatska	171–172	3. A Statement at the Seventh Biennial Meeting of the International Association of Genocide Scholars (Helsinki Charter No. 109–110)	
5. Velika Britanija	6. Helsinška povelja	4. Ghosts of Grbavica's Wartime Past (Helsinki Charter No. 149–150)	
6. Nemačka	179–180		
7. Australija			
8. Albanija			
9. Crna Gora			
10. Francuska			
<i>Najčitanije na srpskom jeziku</i>			
1. Napad na Omladinsku grupu Helsinškog odbora	1. Helsinška povelja	1. Helsinki Charter	
2. Helsinška povelja	2. Publikacije	2. About Us	
169–170	3. O nama	3. Promoting a Social Climate Propitious to Transitional Justice and a Culture of Non-Impunity (2010–13) – PROJECTS	
3. Urušavanje Jugoslavije – fatalna privlačnost	4. Ljudska prava	4. Press Release	
	5. Edukacija	5. Projects	
	6. Kontakt	6. Extremism and Extremists	

U 2014. GODINI, DO 28. JULIA, UKUPAN BROJ PREGLEDA IZNOSI 2.907.238 I PREUZETO JE 169,73 GB PODATAKA.

<i>Posete iz zemalja</i>	je nadživeo sebe: njegovo idejno poreklo, Latinka Perović	<i>Najčitanije na engleskom jeziku</i>	5. Regional Conference: "Human Rights Education for Active Citizenship in the Western Balkans – Challenges and Opportunities"
1. Srbija	4. Oživljavanje mrtvaca, Pavel Domonji	1. What Could be the Prospects of a Country	6. Report on the fieldtrip for citizens of Serbian enclaves from the territory of K. Kamenica Municip.
2. SAD	5. Stanje dinamičnog vojvođanskog identiteta u 2007–08 godini, mr Boris Varga	Seeing the Srebrenica Tragedy With Such Indifference?	
3. Bosna i Hercegovina	6. Živan Berisavljević: Vojvodina zvoni za uzbunu, Svetlana Ratkov	2. A Statement at the VII Biennial Meeting of the International Association of Genocide Scholars (Helsinki Charter No. 109–110)	
4. Hrvatska		3. North Korea: UN Commission documents wide-ranging and ongoing crimes against humanity, urges referral to ICC	
5. Nemačka		4. Legal Assistance Report (2001)	
6. Velika Britanija			
7. Albanija			
8. Australija			
9. Poland			
10. Holandija			
<i>Najčitanije na srpskom jeziku</i>			
1. Urušavanje Jugoslavije – fatalna privlačnost srpskog nacionalizma, Sonja Biserko	1. O nama	1. About Us	
2. Helsinška povelja	2. Publikacije	2. Helsinki Charter	
179–180	3. Helsinška povelja	3. Press Release	
3. Model političkog organizovanja u Srbiji koji	4. Ljudska prava	4. Reports	
	5. Kontakt	5. Publications	
	6. Edukacija	6. Educational Outreaches	